

Ny socialtjänstlag

Sammanfattning och lagförslag

SÄRTRYCK UR
HUVUDBETÄNKANDE AV SOCIALTJÄNSTKOMMITTÉN

SOU

1994:139

SOU
1994:13

Förord

Genom beslut den 13 juni 1991 bemyndigade regeringen dåvarande statsrådet Bengt Lindqvist att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppdrag att göra en allmän översyn av socialtjänstlagen (1980:620). Översynen skall bl.a. innefatta en utvärdering av socialtjänstlagens tillämpning och syfta till att tydligare avgränsa och klargöra socialtjänstens uppgifter och ansvarsområden (dir. 1991:50). Kommittén antog namnet Socialtjänstkommittén.

Kommittén har överlämnat betänkandet Ny socialtjänstlag. Föreliggande publikation utgör ett särtryck av sammanfattningen och lagförslagen i betänkandet. Avslutningsvis lämnas en redovisning av i vilka frågor som en reservation och särskilda yttranden har avgetts.

I arbetet med betänkandet har deltagit som ordförande statssekreteraren Carl-Anders Ifvarsson (fp) och som ledamöter primärvårdsordföranden Anders Andersson (kds), f.d. riksdagsledamoten Leif Bergdahl (nyd) (fr.o.m. 1993-05-15 t.o.m. 1993-11-30), verkställande direktören Agnetha Colantoni (nyd) (fr.o.m. 1993-12-01 t.o.m. 1994-09-28), förbundsordföranden Alec Carlberg (v), riksdagsledamoten Göte Jonsson (m), riksdagsledamoten Rinaldo Karlsson (s), riksdagsledamoten Maj-Inger Klingvall (s), riksdagsledamoten Roland Larsson (c) samt barnläkaren Ingrid Ronne-Björkqvist (fp).

Som sakkunniga har deltagit socialdirektören Ulf Andersson, Föreningen Sveriges Socialchefer, ombudsmannen Jerker Björkman, TCO, förbundsordföranden Agneta Bygdell, SACO, departementsrådet Håkan Ceder, Socialdepartementet, lagmannen Göran Ewerlöf, sekreteraren Karl-Axel Johansson, Svenska kommunförbundet, utredningssekreteraren Inger Lenas, LO, f.d. chefsjuristen Jan Sahlin, Landstingsförbundet, departementssekreteraren Gun-Marie Pettersson, Socialdepartementet samt överdirektören Kerstin Wigzell, Socialstyrelsen.

Som experter har deltagit chefsjuristen Gunnar Fahlberg, Socialstyrelsen, förbundsjuristen Leif Petersén, Svenska kommunförbundet samt avdelningsdirektören Åsa Wiklund, Datainspektionen.

- Kommittén har tidigare avlämnat följande rapporter och betänkanden.
- Kommunernas socialbidrag - en kartläggning av normer, kostnader m.m. (SOU 1992:98),
 - Rätten till bistånd inom socialtjänsten (SOU 1993:30),
 - Frivilligt socialt arbete - kartläggning och kunskapsöversikt (SOU 1993:82),

- Socialtjänstens roll i samhällsplanering och samhällsarbete – en kunskapsöversikt och ett diskussionsunderlag (SOU 1993:91),
- Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag (SOU 1994:46).

Kommittén fortsätter sitt arbete med kompetens- och utbildningsfrågor som redovisas i ett kommande betänkande. Enligt regeringens tilläggsdirektiv (dir. 1993:72) skall kommittén utreda och lägga fram förslag till författningsreglering av personregister inom socialtjänstens verksamhetsområde. Detta uppdrag kommer också, tillsammans med frågor om dokumentation inom socialtjänsten, att behandlas i ett kommande betänkande.

Stockholm i oktober 1994

CARL-ANDERS IFVARSSON

Sammanfattning

Vårt uppdrag och arbete

Vårt huvudsakliga uppdrag är att göra en allmän översyn av socialtjänstlagen (1980:620/SoL). Översynen skall bl.a. innefatta en utvärdering av SoL:s tillämpning och syftar till att tydligare avgränsa och klargöra socialtjänstens uppgifter och ansvarsområden.

I direktiven för vårt arbete (dir. 1991:50) uttalas särskilt att det synsätt som kommer till uttryck i socialtjänstens målformuleringar skall ligga fast. Portalparagrafens inledande bestämmelser om socialtjänstens uppgift att främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet bildar därmed en utgångspunkt för vårt arbete.

Enligt direktiven skall arbetet inriktas mot vissa angivna huvudområden:

1. Socialtjänstlagens regler om rätten till bistånd
2. Överklagande av beslut inom socialtjänsten
3. Kommunernas socialbidragsnormer
4. Socialtjänstens framtida inriktning och organisation
5. Tillsyn, uppföljning och utvärdering

I vårt uppdrag ingår också att överväga hur bestämmelserna om anmälnings- och uppgiftsskyldighet i 71 § SoL bör vara utformade samt att förbereda en kommande översyn av socionomutbildningen.

Enligt tilläggsdirektiv (dir. 1993:72) skall vi även utreda och lägga fram förslag till författningsreglering av personregister inom socialtjänstens verksamhetsområde. I detta uppdrag ingår också att belysa hur kommunernas, privata vårdutövares och vissa institutioners ansvar att lämna uppgifter till staten kan regleras.

Punkterna 1–3 ovan har behandlats i vårt delbetänkande Rätten till bistånd inom socialtjänsten (SOU 1993:30). Våra förslag har remissbehandlats och bereds för närvarande inom regeringskansliet. Punkterna 4 och 5 behandlas i detta betänkande.

Punkten 4 rör bl.a. avvägningen mellan strukturinriktat, allmänt inriktat och individinriktat arbete. Frågan om på vilket sätt socialtjänsten kan och bör medverka i samhällsplaneringen bör enligt direktiven beaktas bl.a. ur ett folkhälsoperspektiv. I uppdraget ingår också att utreda behovet av och formerna för socialtjänstens allmänt inriktade och förebyggande insatser.

Vårt arbete skall även inriktas på frågor som rör tillsyn, uppföljning och utvärdering av både offentligt och privat bedriven verksamhet inom socialtjänstens område. Särskild uppmärksamhet bör enligt direktiven ägnas åt

frågan om vilka villkor som bör vara förenade med tillstånd att driva hem för vård eller boende (HVB) samt hur tillsynen över hemmen bör utformas. Vi skall också överväga vilken uppföljning och utvärdering som bör ske och hur detta arbete kan underlättas och stärkas.

Vi har även tagit upp vissa andra frågor som överlämnats till oss från regeringen eller som väckts på annat sätt under arbetets gång. Det gäller bl.a. stöd till frivilligt socialt arbete och stöd till anhöriga som vårdar äldre, långvarigt sjuka eller funktionshindrade personer. En annan fråga som behandlas är ersättning och stöd till familjehemsföräldrar som förordnas till vårdnadshavare för ett familjehemsplacerat barn. Svenska kommunförbundet har i maj 1994 uppvakttat kommittén i fråga om socialtjänstens möjligheter att ställa krav på motprestationer vid utgivande av ekonomiskt bistånd till försörjningen. Denna fråga har tidigare behandlats i vårt delbetänkande. Kommunförbundets uppvakttning har föranlett oss att på nytt redovisa vår ståndpunkt i denna principiellt viktiga fråga.

Våra förslag bygger dels på redan befintlig kunskap, dels på studier som vi uppdragit åt andra att genomföra eller som vi själva har genomfört. Tre rapporter har publicerats efter vårt delbetänkande. En av rapporterna gäller frivilligt socialt arbete (1993:82) och har utarbetats av en forskargrupp vid Sköndalsinstitutet i Stockholm. En annan rapport (SOU 1993:91) handlar om socialtjänstens roll i samhällsplanering och samhällsarbete. Den tredje rapporten har utarbetats inom sekretariatet och belyser sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag (SOU 1994:46).

Vi har även besökt enskilda kommuner samt arrangerat hearings och regionala seminarier för att inhämta synpunkter och önskemål från olika intressenter.

Det har inte varit möjligt att i vårt huvudbetänkande behandla alla de frågeställningar som tas upp i direktiven eller som har väckts under arbetets gång. Denna etapp av utredningsarbetet har därför koncentrerats till en översyn av själva lagstiftningen. Uppdraget att utreda och författningsreglera personregister inom socialtjänsten kommer att redovisas senare tillsammans med förslag till nya bestämmelser om socialtjänstens och privata vårdgivares skyldighet att dokumentera sin verksamhet. Vi kommer också att behandla kompetens- och utbildningsfrågor i ett kommande betänkande.

Disposition av huvudbetänkandet

Huvudbetänkandet omfattar två delar. Del I (kapitlen 2 – 10) belyser socialtjänstens utveckling efter socialtjänstreformen. Till de frågor som behandlas hör bl.a. socialtjänstens medverkan i samhällsplanering och samhällsarbete, socialtjänstens insatser för vissa grupper i samhället samt frågor om tillsyn, uppföljning och utvärdering. Denna del av betänkandet innehåller också ett kapitel om myndighetsutövning och den enskildes rättssäkerhet.

I del 2 redovisas kommitténs förslag till en ny socialtjänstlag. Denna del har i huvudsak disponerats efter den struktur som föreslås i den nya lagen.

Innan vi kommenterar det nya lagförslaget vill vi allmänt redovisa vår syn

på socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen, individ- och familjeomsorgens uppgifter samt socialtjänstens insatser för äldre människor och människor med funktionshinder.

Socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen

Vi har funnit att socialtjänsten har haft svårt att finna sin roll i samhällsplaneringen och att grupp- och områdesinriktat socialt arbete är svagt utvecklat i många kommuner.

Vår genomgång visar bl.a. att socialtjänstens medverkan i den översiktliga planeringen har varit begränsad. Det saknas samlad kunskap om hur socialtjänsten i övrigt har medverkat i kommunens planering och vilket inflytande socialtjänsten haft i den kommunala planeringsprocessen. Det finns dock exempel på kommuner där socialtjänstens medverkan har betraktats som en självklarhet och där socialtjänsten har haft ett inflytande. Men det finns också exempel på kommuner där socialtjänsten över huvudtaget inte medverkat i planeringen eller där socialtjänstens kunskaper och erfarenheter inte har vunnit gehör hos andra aktörer.

Vår kartläggning visar att människors intresse för att delta i lokalt förändrings- och utvecklingsarbete, tidigare kallat samhällsarbete eller grannskapsarbete, har ökat under senare år. Ett ökat engagemang för utvecklingen av den lokala miljön märks både hos frivilliga organisationer, kooperativa företag och enskilda näringsidkare. Lokalt förändrings- och utvecklingsarbete bedrivs idag ofta utan direkt medverkan från socialtjänsten eller andra myndigheter i kommunen. Det är däremot vanligt att lokala utvecklingsprojekt erhåller stöd från kommunen i form av insatser för att samordna och/eller finansiera verksamheten. Även statligt ekonomiskt stöd förekommer till sådant utvecklingsarbete.

Trots att socialtjänsten tidigare har haft svårt att finna sin roll i det strukturinriktade arbetet har en övervägande del av de politiker och tjänstemän som vi mött i vårt arbete ansett att socialtjänsten skall ha kvar skyldigheten att delta i samhällsplaneringen och att vidta åtgärder på grupp- och områdesnivå. Man har i stort sett varit enig om att socialtjänstens roll inte får begränsas till handläggning av enskilda ärenden.

Enligt vår mening finns det inte skäl att överge den struktur som den nuvarande lagen anvisar för socialtjänstens insatser på olika nivåer. Vi anser emellertid att lagstiftningen tydligare än idag bör ange vilka instrument som socialtjänsten skall använda för att påverka utvecklingen i kommunen. Det finns också skäl att klarare ange socialtjänstens ansvar för att bedriva förebyggande arbete.

Insatser på grupp- och områdesnivå bör enligt vår mening få en mera framskjuten plats i den framtida socialtjänsten med tanke på att sådana verksamheter kan minska eller skjuta upp behovet av kostsamma individuella stöd- och behandlingsinsatser. Socialtjänstens verksamhet måste generellt sett utformas på ett sådant sätt att människor ser det som naturligt att tidigt söka stöd och hjälp. Det förutsätter att allmänheten informeras om social-

tjänstens verksamheter, att socialtjänsten samverkar med andra myndigheter, organisationer och enskilda samt att socialtjänsten bedriver uppsökande verksamhet bland de grupper som behöver samhällets stöd men som inte självmant tar kontakt för att få sina hjälpbehov tillgodosedda.

För att underlätta socialtjänstens arbete på samhälls- och gruppnivå föreslår vi flera nya lagbestämmelser som tydligare än idag anger vilka uppgifter som åvilar socialtjänsten inom detta område. De nya bestämmelserna kommenteras längre fram.

Individ- och familjeomsorgen

Insatser för barn och ungdom

Individ- och familjeomsorgens insatser berör framförallt barn som inte får sina grundläggande behov tillgodosedda inom familjen och ungdomar som aktualiseras på grund av eget missbruk, kriminalitet eller andra tydliga tecken på social problematik. Den officiella statistiken visar att antalet barn och ungdomar som någon gång under ett år får någon form av insats från socialtjänstens sida inte har förändrats nämnvärt sedan socialtjänstlagen trädde i kraft. Totalt rör det sig om ungefär 1,5 procent av alla barn i åldrarna 0–17 år.

Även om barnen inte har ökat i antal har utbudet av stöd- och behandlingsinsatser förändrats över tid. Den vanligaste insatsen är kontaktperson/familj. Den 31 december 1992 hade ungefär 11 500 barn kontaktperson/familj. Det var ungefär tre gånger så många barn som år 1982.

Det är också vanligt att barn som behöver särskilt stöd i sin utveckling erbjuds plats inom barnomsorgen. De särskilda resurser som används för att möta det enskilda barnets behov är i första hand en förstärkning av personalgruppen.

För de allra minsta barnen har på vissa håll i landet utvecklats särskilda spädbarnsverksamheter som syftar till att ge föräldern stöd och vägledning i samspelet med sitt barn. Det finns studier som visar att samspeletsbehandling i spädbarnsfamiljer snabbt ger goda resultat.

I många kommuner pågår också ett omfattande förnyelsearbete som syftar till att utveckla olika former av mellanvård för ungdomar, dvs. öppenvårdsprogram/öppenvårdsinsatser, som i täthet och varaktighet är ett mellanling mellan det traditionella ungdomsarbetet i öppna former och institutionsvården.

Vården utanför det egna hemmet domineras fortfarande av familjehemsplaceringar i en eller annan form även om institutionsvården ökat i betydelse under senare år. Den 31 december 1992 var drygt 8 000 barn frivilligt placerade för vård utanför det egna hemmet. Vid samma tidpunkt var ytterligare ca 3 900 omhändertagna för vård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Enligt vår bedömning behövs det nya strategier för det allmänt inriktade och förebyggande barn- och ungdomsarbetet. Kommunstyrelsen bör ha det

övergripande ansvaret för kommunens policy på detta område även om socialtjänstens insatser har spelat och fortsättningsvis bör spela en viktig roll. Att socialtjänsten deltar i kommunens planering och har ett nära samarbete med verksamheter som på ett naturligt sätt kommer i kontakt med barn och ungdomar är av stor betydelse i detta sammanhang. Vidare anser vi att socialtjänsten bör ha en lagfäst skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet bland barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Vi vill här särskilt framhålla betydelsen av grupp- och områdesinriktat arbete i bostadsområden med en hög koncentration av invandrare, ekonomiskt svaga grupper och människor med psykosociala problem. Det finns enligt vår mening också mycket som talar för att delar av individ- och familjeomsorgens verksamhet bör bedrivas i andra miljöer än socialkontoren och samlokaliseras med annan verksamhet.

När det gäller socialtjänstens individuellt inriktade insatser har vi funnit att de problem som finns har ett starkare samband med kompetensfrågor än med själva lagstiftningen. Socialstyrelsen har i sin granskning av socialsekreterarnas handläggning av enskilda ärenden bl.a. funnit att socialsekreterarna har otillräckliga kunskaper om barns behov och utveckling, att de sällan samtalar med barnen, att föräldrarnas omsorgsförmåga inte dokumenteras och att det i stor utsträckning saknas bedömningar och motiveringar i denna typ av ärenden. Socialstyrelsen anser att det här krävs särskilda, långsiktiga utvecklingsinsatser för att bygga upp och vidmakthålla en hög baskompetens. Vi delar den bedömningen.

Enligt vår mening behövs det också nya lagbestämmelser om barnets bästa och barns medinflytande för att stärka barnens ställning inom socialtjänsten. De nya bestämmelser som föreslås svarar mot innehållet i artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen, som FN:s generalförsamling antog i november 1989 och som för Sveriges del trädde i kraft i september 1990. I samma syfte föreslår vi också ändringar av bestämmelserna om anmälnings- och uppgiftsskyldighet i 71 § SoL, en ny bestämmelse om utredningar som gäller skyddet för barn och ungdom samt vissa ändringar av de bestämmelser som gäller vård och behandling utanför det egna hemmet. De nya bestämmelserna kommenteras längre fram.

Insatser för personer med försörjningsproblem

Allt fler människor har under senare år hänvisats till socialbidrag för att klara sin försörjning. En jämförelse mellan år 1982 och år 1993 visar att antalet bidragshushåll ökat från 228 000 till 374 000 samtidigt som kostnaderna – räknat i 1982 års priser – ökat från ca 1.8 till 4.4 miljarder kronor.

Orsakerna till den kraftiga ökningen av antalet bidragshushåll finns att söka i andra faktorer än kommunernas tillämpning av socialtjänstlagen. Den beror framförallt på de förändringar som inträffat på arbetsmarknaden i kombination med en ökad invandring.

Bidragshushållens fördelning på ålder och olika hushållstyper uppvisar dock en stabil bild under perioden.

- Ungefär 80 procent av bidragshushållen är ensamstående personer. Den största enskilda gruppen är ensamstående män utan barn (40 procent).
- Drygt en tredjedel av bidragshushållen har barn. De flesta barnhushållen är ensamstående kvinnor med barn (18 procent).
- De flesta som får socialbidrag är unga hushåll.
Omkring 40 procent av bidragshushållen har en registerledare som är yngre än 30 år och ytterligare nästan 30 procent har en registerledare i åldern 30–39 år. Andelen ålderspensionärer ligger runt 5 procent.
- Mer än hälften av hushållen har socialbidrag under högst 3 månader. Ungefär 20 procent av hushållen har socialbidrag mer än 7 månader.

En betydande andel av socialbidragstagarna är människor som är dåligt förankrade på arbetsmarknaden och som i många fall inte kan få sin försörjning ordnad genom andra försörjningssystem, t.ex. arbetslöshetsförsäkring, kontant arbetsmarknadsstöd och sjukförsäkring. Som exempel kan nämnas ungdomar, vissa grupper av invandrare, hemarbetande kvinnor och personer med olika typer av arbetshandikapp. Dessa grupper drabbas i allmänhet hårt vid en försämring av arbetsmarknadsläget.

Men det är inte bara arbetslöshet och invandring som påverkar socialbidragsutvecklingen. Även förändringar i transfereringssystemen kan leda till att människor i ökad utsträckning blir beroende av socialbidrag för att klara sin försörjning. Vi vill därför framhålla betydelsen av att eventuella effekter på socialbidragssystemet analyseras innan man tar beslut om förändringar i andra bidrags- och stödsystem. Även möjligheterna att ge vissa grupper stöd i annan form än genom socialbidrag bör undersökas i ett sådant sammanhang.

Vår genomgång visar att många kommuner tar ett stort ansvar för sysselsättningskapande åtgärder. Det ingår inte i vårt uppdrag att närmare ta ställning till frågor som gäller ansvarsfördelningen mellan staten och kommunerna på detta område. Regeringen har i slutet av år 1993 tillsatt en parlamentarisk kommitté som har i uppdrag att se över arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning, inriktning och avgränsning. Vår principiella uppfattning är dock att det inte kan ses som en socialtjänstuppgift att allmänt skapa arbetstillfällen och försörjningsmöjligheter. Det finns andra organ i samhället som har dessa uppgifter.

Socialtjänstens insatser bör främst inriktas på att stärka positionen för människor som har en svag ställning på arbetsmarknaden. Därutöver bör sysselsättningskapande åtgärder användas av socialtjänsten som ett medel för att förebygga en ogynnsam social utveckling eller som ett led i en pågående rehabilitering.

Enligt regering och riksdag skall ungdomar, flyktingar, invandrare och arbetshandikappade prioriteras i den statliga arbetsmarknadspolitiken. Vi anser att det i framtiden måste ske en förstärkt prioritering av dessa grupper. Om inte detta sker finns det en risk för att grupperna i stor utsträckning blir hänvisade till socialbidrag och de begränsade möjligheter till sysselsättning som kommunerna/socialtjänsten kan erbjuda.

I dag har personer som riskerar att bli utförsäkrade från arbetslöshetsförsäkring företrädde till beredskapsarbeten. Försäkringskassorna kan inom ramen för sitt rehabiliteringsansvar för de långtidssjuka köpa åtgärder för att underlätta en återgång till arbete. Många kommuner upplever i dag att socialbidragstagare i praktiken utesluts från möjligheterna att få beredskapsarbete och arbetslivsutveckling. Vi vill med detta betona vikten av att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna kommer alla behövande grupper till del vilket förutsätter samverkan mellan länsarbetsnämnderna och kommunerna.

Samverkan skapar dock inte fler arbetstillfällen. För de mest utsatta grupperna kan ändå en närmare samverkan, eventuellt inom ramen för en projektverksamhet, vara motiverad i synnerhet om den enskilde behöver både behandling, arbetsvägledning och praktik eller arbete.

Slutligen vill vi på nytt redovisa vår ståndpunkt i frågan om socialtjänstens möjligheter att ställa krav på motprestationer vid utgivande av socialbidrag. Vi finner ingen anledning att ändra den ståndpunkt som vi redovisat i vårt delbetänkande (SOU 1993:30, s. 218–219). Det kan dock finnas skäl att här ytterligare redovisa grunderna för vårt ställningstagande.

Personer som är arbetslösa kan få stöd av samhället genom tre olika stödformer

- arbetslöshetsersättning (a-kassa)
- kontant arbetsmarknadsstöd (KAS)
- socialbidrag.

I alla tre stödformerna har man samma grund för att avgöra vilka som är berättigade till ersättning vid arbetslöshet. I samtliga tre fall anses med arbetslös den som saknar förvärsarbete men är arbetsför och oförhindrad att arbeta. Det krävs också att personen skall vara anmäld hos arbetsförmedlingen, vara aktivt arbetssökande och beredd att ta lämpligt arbete.

När a-kassa och KAS utgår avgör arbetsförmedlingen hur ofta den arbetsökande behöver komma till förmedlingen. När det gäller arbetslösa med socialbidrag är det socialtjänsten som ställer upp kraven på hur arbetsökandet skall ske. I vissa fall går socialtjänsten betydligt längre i sina krav än vad arbetsförmedlingen skulle ha gjort i motsvarande situation för en person med a-kassa eller KAS.

Vad som betraktas som lämpligt arbete framgår av 5 § lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring och 5 § lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd. Personer med a-kassa behöver enligt praxis inte ta ett arbete som ger en lägre inkomst än 90 procent av a-kassa. För KAS och socialbidrag gäller bara den begränsningen att arbetet skall ha en avtalsenlig lön. För arbetslösa socialbidragstagare gäller också en skyldighet att ta alla typer av arbeten som man är kvalificerad för.

Enligt den praxis som utvecklats kan det även ställas krav på att den arbetslöse skall medverka i arbetsmarknadspolitiska insatser, t.ex. arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbete, arbetslivsutveckling, ungdomspraktik eller prövning och träning vid arbetsmarknadsinstitut.

Enligt vår mening har socialtjänsten rätt att ställa krav på att en person som uppbär socialbidrag på grund av arbetslöshet skall ta ett erbjudet arbete om lönen och villkoren för arbetet i övrigt uppfyller de krav som uppställs i lagen om arbetslöshetsförsäkring och lagen om kontant arbetsmarknadsstöd. En person som vägrar att ta ett sådant arbete är inte berättigad till socialbidrag. Samma skyldighet för socialbidragstagare gäller också beträffande arbetsmarknadspolitiska insatser och andra av statsmakterna beslutade särskilda insatser för olika grupper. Som exempel härpå kan nämnas svenska för invandrare och insatser grundade på skolans uppföljningsansvar för ungdomar under 20 år som inte genomgått gymnasieutbildning.

Vi anser emellertid att det också finns en rad situationer när socialtjänsten har anledning att erbjuda någon form av sysselsättning även om villkoren för de personer som deltar i sådan verksamhet inte uppfyller kraven på lämpligt arbete enligt de lagar som tidigare nämnts. Som exempel på personer som kan behöva sådana insatser kan nämnas missbrukare och personer med psykiska störningar där möjligheter till sysselsättning ofta är en nödvändig del i rehabiliteringen. Även andra grupper i samhället som har en svag ställning på arbetsmarknaden kan behöva sådana insatser. Enligt vår mening kan socialtjänsten i dessa fall inte vägra att utge socialbidrag om den enskilde inte vill delta i verksamheten. Socialtjänsten kan dock ställa krav på att den enskilde skall vara aktivt arbetsökande för att han skall vara berättigad till fortsatt socialbidrag.

Vi tar avstånd från metoder som innebär att man ställer enkla, schematiska krav som gäller lika för alla arbetssökande som behöver socialbidrag för att klara sin försörjning. Biståndet skall enligt lagens krav utformas så att det stärker den enskildes resurser att leva ett självständigt liv. Det innebär bl.a. att socialbidrag skall ges på ett sätt som inte i onödan leder till en passivisering av bidragstagaren. De krav som ställs måste vara rimliga och individuellt anpassade. I annat fall kan den enskilde tvingas in i ritualer som gör att han tappar tilltron till samhället, arbetsmarknaden och sig själv.

Insatser för personer med missbruksproblem

Ungefär 300 000 svenskar uppskattas använda alkohol i så hög grad att det påverkar deras hälsa, sociala liv och arbete. Enligt Alkoholpolitiska kommissionen kan mellan 50 000 och 100 000 betecknas som tunga missbrukare.

Enligt UNO 92-studien finns det mellan 14 000 och 20 000 tunga narkotikamissbrukare i Sverige. Tungt narkotikamissbruk definieras som allt injektionsmissbruk oavsett missbruksmedel samt all daglig eller nästan daglig användning av narkotika oavsett intagningsätt.

Socialtjänstens insatser för människor med svåra missbruksproblem har tidigare huvudsakligen dominerats av institutionsvård.

Den privata institutionsvården för missbrukare har byggts ut kraftigt under 1980-talet. Utbyggnaden har i stor utsträckning gällt nya former av vård för nya grupper av missbrukare. Det gäller framförallt långa vårdpro-

gram för narkotikamissbrukare och korta vårdprogram framför allt vid s.k. Minnesotahem för alkoholmissbrukare med bibehållen social förankring.

Antalet personer som vistas på institutioner under ett år har varit ganska oförändrat efter socialtjänstreformen. Det rör sig om 4 000 – 5 000 personer. För år 1993 var motsvarande siffra dock något lägre, ca 3 800 personer. SCB:s statistik visar att vårdtidens längd successivt har minskat efter socialtjänstreformen.

I början av 1970-talet vårdades ca 5 000 personer med tvång under ett år. År 1989 var motsvarande siffra ca 1 500. Under åren därefter har antalet personer som vårdats med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) varierat något och uppgick år 1993 till 1 300.

Alkoholmissbruk är den vanligaste anledningen till institutionsvård. Studier som gjorts visar dock att denna grupp minskar i förhållande till gruppen blandmissbrukare och narkotikamissbrukare. En annan förändring som gäller institutionsvården är den ökande andelen kvinnliga missbrukare.

Vår genomgång av socialtjänstens insatser för människor med missbruksproblem visar att denna verksamhet håller på att omstruktureras i många kommuner. Det finns både ekonomiska och andra skäl till detta. Erfarenheten har t.ex. visat att väl strukturerade öppenvårdsprogram kan ge lika goda resultat som vård på behandlingshem. I stor utsträckning saknas dock samlad kunskap om vilka behandlingsmetoder som är verkningsfulla för olika typer av missbruk och missbrukare. Det behövs också ökad kunskap om hur överkonsumtion och missbruk kan förebyggas.

Bristen på samlad kunskap gör det svårt att veta hur tillgängliga resurser skall användas mest effektivt. Socialtjänstens metoder för uppföljning och utvärdering behöver därför förbättras. Det behövs också ökade satsningar på utvärderingsforskning inom detta område.

Det är dock vetenskapligt belagt att insatser som riktas till missbrukare i ett tidigt skede av en missbrukarkarriär ofta leder till goda resultat. Tidig upptäckt och tidiga insatser är således av stor betydelse för möjligheterna att motverka och avhjälpa missbruk.

Betydligt större insatser bör enligt vår mening ägnas åt att upptäcka riskabla alkoholvanor och förhindra att de utvecklas till ett missbruk. Tidiga insatser förutsätter ett flexibelt och differentierat utbud av insatser i öppna former som av enskilda uppfattas som attraktiva. Alkoholrådgivningarna spelar t.ex. en viktig roll i arbetet med att nå missbrukare i ett tidigt skede. Vi vill därför särskilt framhålla betydelsen av att socialtjänsten genom information, uppsökande verksamhet och samverkan med andra deltar aktivt i det drogforebyggande arbetet. Detta arbete bör framförallt inriktas på barn och ungdomar.

Det behövs också metodutveckling för att tidigt kunna upptäcka människor med ett begynnande missbruk och motivera dem att göra någonting åt sin situation.

Vården av missbrukare bör enligt vår mening präglas av mångfald och flexibilitet men också av kontinuitet och långsiktighet. Vårdkedjetänkandet behöver utvecklas liksom metoderna för "matchning" till rätt vårdform.

Till sist vill vi också framhålla betydelsen av att anhöriga som lever tillsammans med missbrukare ägnas ökad uppmärksamhet inom socialtjänsten. Särskilt barnens behov av personligt stöd bör uppmärksammas.

Äldre- och handikappomsorgen

Insatser för äldre

Under de 16 år som gått sedan Socialutredningen lämnade sitt slutbetänkande har förutsättningarna för äldreomsorgens organisation och innehåll ändrats på ett dramatiskt sätt. I socialtjänstlagens förarbeten nämndes t.ex. demenssjukdomarna bara i förbigående. Vid denna tid svarade kommunerna för sociala insatser i princip endast under kontorstid. Primärvården hade inte byggts ut och möjligheten att tillgodose omfattande behov av omvårdnad och vård i det egna hemmet var begränsad.

Dagens situation är helt annorlunda. Som en konsekvens av allmänt inriktade och förebyggande insatser, hemtjänstens organisation och en generellt förbättrad boendestandard har allt fler äldre fått möjligheter att bo kvar i det egna hemmet. Standarden i de särskilda boendeformerna har successivt förbättrats. Utvecklingen av gruppboendestäder och dagverksamheter för personer med åldersdemens har inneburit ett tryggare och värdigare omhändertagande av denna grupp.

Enligt vår bedömning har äldreomsorgen i hög grad utvecklats i enlighet med socialtjänstens mål om självbestämmande, trygghet och integritet. Valfriheten torde också ha ökat men kanske inte i den meningen att den enskilde "fritt" kunnat välja att bo kvar hemma eller flytta till en särskild boendeform. Alltmer begränsade ekonomiska resurser under senare år kan också ha lett till striktare behovsbedömningar.

Det har emellertid varit svårt att få en objektiv och entydig bild av hur behoven ser ut och på vilket sätt senare års resursbegränsningar fått konsekvenser för äldregruppen. Det förekommer i dag mycket stora variationer mellan kommunerna i avseende på tillgången till t.ex. hemtjänst och särskilda boendeformer. Utan kännedom om hur samspelet mellan hemtjänst, dagverksamheter och särskilda boendeformer ser ut lokalt kan man dock inte dra några slutsatser om vad som är "bra" eller "dåligt" för de äldre i kommunen.

Vi har inte funnit någon anledning att i sak föreslå nya bestämmelser inom äldreområdet. De bestämmelser som redan finns förtydligas i syfte att slå fast socialtjänstens ansvar för färdtjänst, hemtjänst, dagverksamheter och särskilda boendeformer. Dessa verksamheter bildar tillsammans en modell för en flexibel äldreomsorg. Enligt vår mening bör det överlämnas till varje kommun att själv utforma verksamheterna och att avgöra i vilken omfattning de skall bedrivas. Kommunens frihet begränsas dock av reglerna om rätten till bistånd som garanterar den enskilde en skälig levnadsnivå.

Insatser för människor med funktionshinder

Sverige ligger långt framme på det handikappolitiska området internationellt sett. Ändå har både 1989 års handikapputredning och Psykiatriutredningen visat att samhällets insatser inte alltid räcker till för att skapa levnadsförhållanden för människor med funktionshinder som är jämförbara med andra människors.

Det finns t.ex. fortfarande många vuxna med omfattande funktionshinder som saknar egen bostad och som bor på institution eller hos åldriga föräldrar. Socialtjänstens stöd till föräldrar med handikappade barn fungerar inte heller tillfredsställande. Den kritik som riktats mot hemtjänstens organisation och arbetsätt har i betydande utsträckning också gällt yngre personer och deras möjligheter att kunna bestämma över sitt eget liv.

I dag är det färre personer under 65 år som får hemtjänst än för några år sedan. Det har sannolikt många olika förklaringar. Det kan bero på att allt fler yngre personer beviljats personlig assistans under senare år, att bostadsstandarden har förbättrats och att utvecklingen av tekniska hjälpmedel har snabbt gått framåt. Det kan också bero på att kommunerna erbjuder stöd- och serviceinsatser i annan form, t.ex. trygghetslarm och dagverksamheter, för att minska behovet av hjälp i hemmet. Men det kan naturligtvis också bero på striktare behovsbedömningar i kommunerna.

Även om det återstår mycket att göra innan boendefrågorna är tillfredsställande lösta och hemtjänst och färdtjänst är av god kvalitet i hela landet finns det också brister inom ett helt annat område. Det gäller socialtjänstens uppgift att medverka till att människor med funktionshinder får arbete eller meningsfull sysselsättning. Denna uppgift har enligt vår bedömning inte beaktats tillräckligt inom socialtjänsten. Det talar för att skyldigheten bör lyftas fram och förtydligas i den nya lagstiftningen.

Många människor med fysiska och psykiska funktionshinder har i dag stora svårigheter att hävda sig på arbetsmarknaden. För vissa är förvärvsarbete eller studier i någon form en fullt realistisk målsättning. För andra är en sådan målsättning svår att realisera. I dessa fall handlar det snarare om meningsfull sysselsättning i någon form.

Vi anser att socialtjänsten skall sörja för att meningsfull sysselsättning kan erbjudas. Det innebär inte att socialtjänsten måste erbjuda sådan sysselsättning i egen regi. Skyldigheten kan fullgöras på många olika sätt. Det kan ske genom projekt som bedrivs i samverkan med andra myndigheter, genom ett erbjudande om plats i en dagverksamhet eller genom stöd till frivilliga organisationer.

I övrigt har vi inte funnit några skäl att föreslå några nya bestämmelser. Vi anser att socialtjänstlagens bestämmelser stämmer väl överens med de mål som gäller för handikappolitiken.

Stöd till anhöriga

I debatten om vård och omsorg utgår man i allmänhet från att det är landsting och kommuner som bär det största ansvaret och att de anhöriga

kompletterar den offentliga omsorgen. Studier som gjorts under senare år visar att förhållandet är det omvända. Anhörigvårdarnas vardag präglas ofta av stora påfrestningar fysiskt, psykiskt och socialt. Vi ser det som angeläget att socialtjänsten genom stöd och avlastning underlättar situationen för anhöriga som vårdar en närstående äldre, sjuk eller funktionshindrad person. En ny bestämmelse med detta innehåll införs i lagen.

Frivilligt socialt arbete

Frivilligt socialt arbete bygger på värdegemenskap och personligt engagemang. De frivilliga organisationernas verksamhet är ett viktigt komplement till socialtjänstens verksamheter. I vissa fall kan också frivillig verksamhet vara ett värdefullt alternativ till de verksamheter som bedrivs inom socialtjänsten. Som exempel kan nämnas härbärgesverksamhet och andra liknande verksamheter som vänder sig till de mest utsatta grupperna i vårt samhälle. Vår kartläggning (SOU 1993:82) visar emellertid att de frivilliga organisationerna är nästan helt beroende av stöd från den offentliga sektorn för att kunna bedriva sin verksamhet. Vi anser därför att socialtjänsten bör stödja frivilligt socialt arbete.

Utformningen av den nya lagstiftningen

Enligt våra direktiv skall vi bl.a. ta ställning till frågan om äldreomsorgens, handikappomsorgens, barnomsorgens och individ- och familjeomsorgens uppgifter och ansvarsområden bör regleras i en och samma lag, samordnas med annan lagstiftning eller regleras i skilda lagar.

Vi har övervägt om den nya lagstiftningen bör utformas som en ramlag eller en detaljerad lagstiftning eller om den bör vara en rättighetslag, en skyldighetslag eller en kombination av rättighets- och skyldighetslagstiftning.

Vi anser inte att det är önskvärt med en återgång till den detaljerade form av lagstiftning som fanns före socialtjänstreformerna. Kommunerna bör även i framtiden ha utrymme att i samråd med enskilda välja och utforma insatserna så att de på bästa sätt tillgodoser enskildas behov.

Detta hindrar dock inte att lagens bestämmelser preciseras när behov av mer detaljerade regler finns. Redan nu finns inslag av hög detaljeringsnivå i lagen bl.a. genom de nya bestämmelserna om barnomsorg.

Vi har också funnit att en ren skyldighetslag för socialtjänsten är utesluten. En sådan lag skulle innebära att den enskilde inte ges möjlighet att överklaga i den för förvaltningsbesvär gällande ordningen. Det andra alternativet är att skapa en lag som enbart reglerar enskildas rättigheter. En sådan lag skulle bl.a. inte omfatta regler om insatser på samhälls-, grupp- och områdesnivå.

Återstår alternativet med en kombination av skyldighets- och rättighetslagstiftning, dvs. den konstruktion som den nuvarande lagen har. Trots att denna konstruktion inte är problemfri har vi funnit att den utgör det bästa alternativet för att reglera socialtjänstens verksamhet.

Vi har också övervägt frågan om en sammanhållen, uppdelad eller med annan lagstiftning samordnad lag. Vi har härvid inte funnit skäl att pröva möjligheterna att lägga samman LVU och LVM med den nya socialtjänstlagen. Det förhållandet att vård och behandling som ges utan den enskildes samtycke regleras i särskild lagstiftning har enligt vår mening inte skapat några större problem.

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har nyligen trätt i kraft och kommer att följas upp och utvärderas av Socialstyrelsen. Vi har därför inte nu övervägt möjligheterna att samordna SoL och LSS i de delar som gäller kommunens ansvar.

Den nuvarande lagen innehåller målgruppsvisa avsnitt. Denna uppbyggnad kan göra det svårt att se allas behov av stöd lika tydligt. Exempel på grupper som inte framträder tydligt i gällande lag är de psykiskt störda samt de som vårdar en sjuk eller funktionshindrad närstående. Det har också varit svårt att se kopplingen mellan de övergripande målen och olika typer av målformuleringar på grupp- och verksamhetsnivå. Vi har därför funnit behov av att omarbete den nuvarande lagens uppbyggnad.

Genom vårt förslag till lagkonstruktion visas tydligare vilka verksamheter som socialtjänsten är skyldig att bedriva. Vi tydliggör också de mål som skall gälla för arbetet med vissa grupper i samhället samtidigt som vi i den nya lagen lägger tyngdpunkten på socialtjänstens verksamheter.

Vi har också funnit ett stort behov av en redaktionell översyn av lagen. I dag finns ett antal paragrafer som tillförts lagen i form av a-, b-, c- etc. paragrafer efter socialtjänstreformen. Behovet av en redaktionell översyn motiveras också av att begreppet socialnämnd inte längre är fullt adekvat och av att regler av samma slag finns på flera ställen i lagen.

Slutligen föreslår vi att den nya lagen kapitelindelas för att öka tydligheten i den.

Vårt förslag till ny socialtjänstlag

I denna del av vår sammanfattning har vi valt att utgå från kapitelindelningen i den nya lagen. Varje kapitel i lagen har en rubrik som övergripande anger vilka frågor som där regleras. Dessa rubriker används även här.

Många bestämmelser i nu gällande lag har i oförändrat skick förts över till den nya lagen. Dessa bestämmelser ägnas litet utrymme i sammanfattningen jämfört med våra förslag till nya eller klagörande bestämmelser. Detta innebär dock inte att de sakfrågor som endast ges ett marginellt utrymme i vår sammanfattning har mindre betydelse än övriga frågor.

Kapitel 1. Mål, ansvar och uppgifter.

Övergripande mål

Vi har funnit att de övergripande målen för socialtjänstens verksamhet är giltiga även i dag och att de har ett starkt stöd hos både förtroendevalda och anställda inom socialtjänsten.

Vårt förslag innebär att portalparagrafen ligger fast men att den kom-

pletteras med en ny bestämmelse som syftar till att stärka barnens ställning. Det föreskrivs att barnets bästa skall sättas i främsta rummet när åtgärder rör barn.

Den nya bestämmelsen svarar mot innehållet i artikel 3 i FN:s barnkonvention och skall ses mot bakgrund av den kritik som riktats mot socialtjänstens arbete med utsatta barn och ungdomar. Vi vill genom vårt förslag tydligare markera att hänsynen till den vuxnes självbestämmanderätt och integritet får vika för barnets bästa när barns och vuxnas intressen står mot varandra.

De mål som i dag gäller för socialtjänstens arbete med barn och ungdom, äldre, funktionshindrade och människor med missbruksproblem skall ligga fast. Dessa mål konkretiseras i en ny sammanhållen paragraf som också anger socialtjänstens uppgift att på samhälls-, grupp- och individnivå främja goda levnadsförhållanden och goda livsmiljöer i kommunen. Denna paragraf kompletteras med två nya målbestämmelser.

Den ena bestämmelsen gäller socialtjänstens skyldighet att verka för att människor som saknar medel till sitt uppehälle ges möjlighet att klara sin försörjning. Denna skyldighet innefattar inte enbart utbetalning av ekonomiskt stöd utan innefattar också bl.a. rådgivning och personligt stöd, samverkan med försäkringskassor, arbetsmarknadsmyndigheter och utbildningsinstitutioner m.m.

Den andra bestämmelsen gäller stöd och avlastning till anhöriga som vårdar långvarigt sjuka, äldre människor och människor med funktionshinder. Vi anser att en sådan bestämmelse behövs för att underlätta de anhörigas situation. Vårt förslag syftar inte till att försöka tvinga fram större anhöriginsatser utan till att åstadkomma ett integrerat omsorgssystem som bygger på samarbete mellan den offentliga vården och anhörigomsorgen.

De mål som anges skall närmast ses som en konkretisering av de övergripande målen i portalparagrafen utan någon inbördes rangordning mellan de angivna grupperna.

Kommunens yttersta ansvar

Frågan om kommunens yttersta ansvar har tidigare behandlats i vårt delbetänkande (SOU 1993:30). Vi har här tagit ställning för att kommunen – med vissa begränsningar i fråga om hälso- och sjukvårdsinsatser – skall ha kvar det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Vi föreslog emellertid ett tillägg till nuvarande 3 § SoL i syfte att tydliggöra kommunens yttersta ansvar i förhållande till annan ansvarig huvudman. Detta tillägg innebär att kommunens yttersta ansvar bör begränsas till situationer där gränsen mellan medicinska, sociala och psykologiska insatser är oskarp. Vår mening är att kommunens yttersta ansvar för hälso- och sjukvårdsinsatser bör träda in endast när den enskildes hälsa utsätts för allvarlig fara på grund av att det inte finns någon annan utväg.

I delbetänkandet föreslog vi vidare att om en kommun till följd av det

yttersta ansvaret har påtagit sig en kostnad som kommunen anser att en annan huvudman bort bestrida enligt sitt ansvar, får kommunen hos den huvudmannen begära att det utgivna beloppet helt eller delvis återbetalas. En ny bestämmelse om detta föreslogs införas i lagen. Där föreskrivs också att kommunen vid oenighet mellan huvudmännen får föra talan om återkrav hos länsrätten.

I vårt delbetänkande behandlades också vistelsebegreppet och ansvarsfördelningen mellan kommunerna. Vi konstaterade i vårt delbetänkande att vistelsebegreppet även i dag är användbart för att reglera ansvaret mellan kommuner. Dock finns tendenser till att kommunerna blivit mer restriktiva när det gäller att ta ansvar för personer som tillfälligt vistas i kommunen. Det har också blivit svårare att på frivillig väg flytta över ett ärende från en kommun till en annan kommun.

Mot denna bakgrund föreslog vi i vårt delbetänkande undantagsbestämmelser som förtydligar placeringskommunens ansvar för insatser som den enskilde behöver under vistelse i en annan kommun. Undantagsbestämmelsen ger uttryck för principen om ett sammanhållet vårdansvar och gäller både biståndsinsatser enligt nuvarande 6 § SoL och andra individuellt behovsprövade sociala tjänster enligt nuvarande 10 § SoL. Förslaget innebär bl.a. att placeringskommunen kan vara vårdansvarig även om den enskilde med stöd av bestämmelserna i folkbokföringslagen (1991:481) väljer att folkbokföra sig i den kommun där det särskilda boendet finns. För att möjliggöra för kommunen att träffa avtal om vård eller boende för personer som inte längre är folkbokförda i kommunen föreslog vi ett tillägg till den nuvarande 4 § SoL.

Vi föreslog också klagörande bestämmelser om ansvarig kommun för den hjälp och det stöd som kan behövas för den som vistas i kriminalvårdsanstalt eller sjukvårdsinrättning. Detta ansvar bör enligt vår mening åvila den kommun där den enskilde är folkbokförd då han inte sällan saknar självklar anknytning till en viss kommun. Det kan inte heller anses rimligt att den kommun som den enskilde faktiskt vistas i med anledning av intagningen i den aktuella anstalten eller sjukvårdsinrättningen skall vara ansvarig för hjälpinsatserna.

Vi föreslog också i vårt delbetänkande en ny bestämmelse som möjliggör överflyttning av ett ärende till en annan kommun även om denna kommun inte samtycker till överflyttningen. Ett beslut om överflyttning kan fattas av länsrätt om den enskilde har den starkaste anknytningen till den andra kommunen.

Personal

Nu gällande lag saknar bestämmelser om personal. En sådan bestämmelse finns dock i de nya reglerna om barnomsorg som träder i kraft den 1 januari 1995. Både i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) och LSS finns också bestämmelser om personal. Vi har därför funnit det naturligt att föreslå en

allmänt hållen bestämmelse om att det skall finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet för att utföra socialtjänstens uppgifter.

Det ligger i sakens natur att socialtjänsten med sitt breda mandat att verka på samhälls-, grupp- och individnivå behöver personal med olika utbildning och erfarenhet. Specialistkunskap krävs inom alla socialtjänstens verksamhetsområden för att socialtjänsten skall kunna tillhandahålla insatser av god kvalitet. Som tidigare nämnts återkommer vi till kompetens- och utbildningsfrågorna senare i vårt arbete.

Överlämnande av socialtjänstuppgifter till annan

Nuvarande bestämmelse i 4 § tredje stycket SoL om att kommunen får sluta avtal med annan om att utföra kommunens uppgifter inom socialtjänsten skall bestå. Undantagen från denna bestämmelse skall också bestå. Det innebär att uppgifter som innefattar myndighetsutövning inte heller fortsättningsvis skall kunna överlämnas till ett bolag, en förening, en sällskap, en stiftelse eller en enskild individ.

Bestämmelserna om överlämnande kompletteras dock i vissa avseenden. Vi anser att möjligheterna för kommunerna att bistå varandra bör utökas. Vi anser att såväl effektivitetsskäl som väldfärdsmotiv motiverar en sådan ändring. Då lokaliseringsprincipen i kommunallagen (1991:900) utgör ett rättsligt hinder för ett utvidgat och flexibelt samarbete mellan kommunerna måste en ändring ske i socialtjänstlagen. Med vårt förslag kommer möjligheterna att överlämna socialtjänstuppgifter kommuner emellan dock inte att lämnas helt fritt. Avtal bör endast få träffas om det kan motiveras utifrån ett effektivt resursutnyttjande för den kommun som tillhandahåller resurserna. Det pris som en kommun får ta ut för tjänster åt en annan kommun får enligt vår mening inte understiga de kostnader som kommunen har för att tillhandahålla tjänsterna.

Vi har gjort en genomgång av begreppet myndighetsutövning (avsnitt 10.2). Härav framgår att tolkningen av begreppet inte kan anses helt klar. Detta innebär svårigheter att bedöma i vilken omfattning uppgifter kan överlämnas. Vi har på grund härav övervägt möjligheten att reglera frågan om överlämnande i socialtjänstlagen utan att använda begreppet myndighetsutövning.

Som ovan framgått har vi stannat för att inte göra någon förändring i gällande bestämmelse. I andra lagar finns överlämnandebestämmelser av samma slag som de i socialtjänstlagen. Om ändring skall göras bör det helst ske samtidigt i alla lagarna. Det är inte vår uppgift att pröva eventuella förändringar i de andra lagarna.

Vi har också konstaterat att begreppet myndighetsutövning används i ytterligare ett antal författningar av betydelse för socialtjänstområdet. Detta ställer krav på att begreppet är noga definierat och att dess innebörd är så enhetlig som möjligt. Av vår redovisning framgår att så inte är fallet.

Enligt vår mening finns ett stort behov av att klarlägga vad begreppet myndighetsutövning skall anses stå för i ett modernt rättssamhälle. Vi anser

därför att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över begreppet i ett brett perspektiv. Syftet bör vara att så långt möjligt samordna användningen av begreppet.

Vi har gjort en genomgång av frågorna om den enskildes rättsskydd (avsnitt 10.4). I kapitel 16 behandlas också denna fråga. Vi konstaterar här att socialtjänstens verksamhet riktar sig till de mest utsatta grupperna. Både staten och kommunerna har ett särskilt ansvar för att tillgodose deras intressen och behov. Lagstiftaren har bl.a. sört för att det inom den offentliga verksamheten finns regler som tillgodoser behov av insyn, sekretesskydd, yttrande- och meddelarfrihet etc. För verksamhet som bedrivs i privat regi finns inte samma rättsliga skyddsreglering.

Konstitutionsutskottet har begärt en samlad uppföljning och bedömning av de reformer och förändringar som har genomförts inom den kommunala verksamheten på senare tid (bet. 1993/94:KU40, rskr. 379). Vi utgår från att man i den kommande utredningen tar sig an rättsäkerhetsfrågorna i stort.

Kapitel 2. Allmänna bestämmelser för socialtjänsten

Avsnittet om allmänna riktlinjer i den nu gällande lagen utgör en blandning av mål, verksamhetsinriktade bestämmelser och allmänna riktlinjer. Kapitel 2 i den nya lagen renodlas till att endast avse generella bestämmelser som berör all verksamhet inom socialtjänsten.

Samverkan och information

Socialtjänstens skyldighet att samverka med andra myndigheter, organisationer och enskilda kommer till uttryck i en enda generellt utformad bestämmelse.

Även socialtjänstens informationsskyldighet klargörs i en enda bestämmelse. Information om socialtjänstens verksamhet skall ges till både allmänheten, andra samhällsorgan och till organisationer. En för alla tillgänglig information är bl.a. en förutsättning för tidiga insatser.

Kvalitet

Kapitel 2 i lagen innehåller dessutom flera nya bestämmelser. Det föreskrivs att socialtjänstens insatser skall vara av god kvalitet. Vårt syfte med den föreslagna bestämmelsen är att ge lagstöd för arbetet med att utveckla och fortlöpande förbättra socialtjänstens kvalitet utifrån en systematisk kontroll av kvaliteten i den löpande verksamheten.

Avsikten med den föreslagna bestämmelsen om kvalitet är att garantera kvalitet i de insatser som ges – inte att en insats skall beviljas. För behovsprövning och beslut om insatser gäller bl.a. bestämmelserna om rätten till bistånd.

Kravet på god kvalitet skall gälla både för den verksamhet som bedrivs i kommunens regi och för den verksamhet som bedrivs i privat regi.

Uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring

I den nuvarande lagen saknas bestämmelser om uppföljning och utvärdering. Däremot finns flera olika bestämmelser som ålägger socialtjänsten en skyldighet att planera, bl.a. när det gäller kommunens insatser för äldre människor och människor med funktionshinder. Socialtjänsten är också skyldig att tillsammans med den enskilde missbrukaren planera vården och noggrant bevaka att planen följs.

Begreppen uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring har varit föremål för flera statliga utredningars och arbetsgruppers tolkningar och definitioner. Vi har i vårt arbete sökt finna enhetliga definitioner för dessa begrepp men har stannat vid att ge vår tolkning av begreppens innebörd för socialtjänstens del. Vår tolkning återfinns i kapitel 36.

För socialtjänstens framtida kunskapsutveckling och därmed för socialtjänstens avnämare är det av avgörande betydelse att uppföljning och utvärdering fokuseras på måluppfyllelse i fråga om resultat och kvalitet. Frågan om vad som för enskilda individer kan uppnås är också en fråga om socialtjänstens legitimitet.

Som tidigare framhållits har allvarlig kritik framförts mot den bristande uppföljningen och utvärderingen inom socialtjänstens olika verksamhetsområden. Vi föreslår därför att all verksamhet inom socialtjänsten skall bedrivas målinriktat och planmässigt samt följas upp och utvärderas. I detta ingår också att bedriva fortlöpande kvalitetssäkringsarbete. Vårt förslag till bestämmelse gäller såväl för insatser på samhälls- och grupp nivå som på individnivå.

Vårt förslag innebär att lokala förutsättningar och behov får avgöra hur kravet på planmässigt bedriven och målinriktad verksamhet skall uppnås. Vi anser inte att särskilda plandokument eller till staten redovisade planer krävs. Endast i ett avseende föreslår vi att en särskild plan skall upprättas, nämligen vid vård utom hemmet. Till denna individuella plan återkommer i kapitel 26 i betänkandet.

Vårt förslag syftar också till att involvera all personal i arbetet med att följa upp och förbättra kvaliteten i den egna verksamheten. Den föreslagna bestämmelsen om kvalitetssäkring innebär att både politiker och personal i socialtjänsten kommer att engageras i arbetet med att formulera operativa kvalitetsmål på verksamhetsnivå och att finna relevanta kriterier för att mäta och kontrollera kvalitet och måluppfyllelse.

För en effektiv uppföljning och utvärdering och för kvalitetssäkringsarbetet är frågan om dokumentation av stor betydelse. Frågan om dokumentation och användningen av ADB inom socialtjänsten kommer att behandlas samlat i vårt fortsatta arbete.

Skyldigheten att följa upp, utvärdera och kvalitetssäkra verksamheter

föreslås gälla oavsett om verksamheten bedrivs i kommunal regi, som entreprenadverksamhet eller i privat regi.

Tidiga insatser

Vi föreslår också en bestämmelse om att socialtjänsten i sitt arbete särskilt skall beakta behovet av tidiga insatser. Med tidiga insatser avses sådana insatser som riktar sig till barn, ungdomar och vuxna i riskmiljöer och risksituationer i syfte att förhindra eller begränsa en ogynnsam utveckling. Hit hör bl.a. rådgivningsverksamhet som riktar sig till olika grupper, personligt stöd som ges till enskilda bl.a. i form av kontaktperson/-familj eller i gruppform. Hit hör också uppsökande verksamhet samt fältarbete bland tonåringar, kamratstödande insatser i skolan, socialtjänstens samverkan med mödra- och barnhälsovården och öppna förskolans stöd till småbarnsfamiljer.

Syftet med vårt förslag om tidiga insatser är att förebygga och förhindra behov av mer omfattande och akuta insatser bl.a. i form av vård utanför det egna hemmet.

Den enskildes inflytande

Den enskildes inflytande över de insatser som ges regleras i 9 § nuvarande lag. Denna bestämmelse har oförändrat förts in i den nya lagen tillsammans med en kompletterande bestämmelse om barns medinflytande.

Som redan framgått anser vi att barnperspektivet bör stärkas i den nya lagstiftningen. Vi föreslår därför utöver den kompletterande bestämmelsen i portalparagrafen om barns bästa en bestämmelse om barns rätt att komma till tals inom socialtjänsten.

Den bestämmelse vi nu föreslår ersätter 56 § andra stycket i nuvarande lag. Enligt den gamla bestämmelsen bör barn, som är yngre än 15 år, höras om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan antas ta skada av det.

Den bestämmelse som nu föreslås har ett vidare tillämpningsområde och gäller även andra situationer än utredningsarbete inom socialtjänsten. I olika studier har framkommit att socialtjänsten inte regelmässigt samtalar med barn som berörs av en så ingripande åtgärd som t.ex. en förestående familjehemsplacering. Även om möjligheterna att samtala med barn begränsas av barnets ålder måste man rimligen kunna begära att socialtjänstens företrädare har träffat och samtalat med barnet innan en placering. Genom samtal med barnet under vistelsen i ett familjehem eller på en institution hjälper man också barnet att förstå och bearbeta upplevelser och händelser som föranlett placeringen.

Kapitel 3. Insatser på samhälls- samt grupp- och områdesnivå

I detta kapitel återfinns bestämmelser om socialtjänstens skyldigheter att bedriva annat än individuellt inriktat arbete.

Socialtjänstens larmfunktion

Vi föreslår en skyldighet för socialtjänsten att till kommunfullmäktige rapportera tendenser till ogynnsam utveckling som kräver samordnade insatser inom kommunen men också mellan kommunen och andra aktörer. Sådana insatser kan vara av både förebyggande och avhjälpande karaktär och avse såväl sociala problem som brister i miljön.

Socialtjänstens larmfunktion fråntar dock inte socialtjänsten dess eget ansvar att initiera och vidta åtgärder för utsatta grupper eller bostadsområden.

Årlig social rapport

Utöver skyldigheten att rapportera behov av samordnade insatser som snabbt bör komma till fullmäktiges kännedom föreslår vi också en skyldighet för socialtjänsten att till kommunfullmäktige avge en social rapport om de betydande förändringar som inträffat i de sociala förhållandena i kommunen.

Socialstyrelsen har i sin Sociala rapport 1994 beskrivit och analyserat hur svenska folkets sociala förhållanden utvecklas i olika befolkningsgrupper med tonvikt på de materiella villkoren, dvs arbete, ekonomi och boende. Rapporten redovisar också barnens villkor i familjer med svaga ekonomiska resurser.

Enligt vår mening finns det anledning att även på lokal nivå analysera levnadsvillkoren för människor med svag ekonomi och med en svag ställning på bostads- och arbetsmarknaden som underlag för kommunens långsiktiga planering. I en sådan rapport bör också barnens och ungdomarnas levnadsvillkor i kommunen uppmärksammas.

Vårt förslag om en årlig social rapport har sin motsvarighet i Plan- och byggtredningens förslag (SOU 1994:36) att kommunfullmäktige årligen skall ta ställning till översiktsplanens aktualitet. Enligt vår mening bidrar en årlig avstämning av både sociala förhållanden och behov av förändringar i den fysiska miljön till en effektiv planering utifrån ett helhetsperspektiv.

Enligt vår mening är det angeläget att utveckla den sociala rapporten så att den blir ett användbart redskap för kommunens strategiska planering utan att det krävs alltför stora insatser. Vårt förslag innebär därför att rapporten koncentreras på de betydande sociala förändringarna men också att den tidigt kan fånga upp tendenser till ogynnsam utveckling innan dessa hunnit växa sig övermäktiga.

Deltagande i kommunens planering

Vi föreslår att socialtjänsten skall delta i kommunens planering och härvid tillföra systematiskt sammanställd kunskap om sociala förhållanden samt verka för att åtgärder vidtas för att skapa och bevara goda livsmiljöer som är tillgängliga för alla.

Socialtjänstens deltagande i planeringen skall ha sin utgångspunkt i den specifika kunskap och erfarenhet som utvecklas i det löpande vardags-

arbetet. Socialtjänsten skall härvid särskilt verka för att personer som behöver samhällets stöd eller som har en svag ställning i samhället tillförsäkras en god livsmiljö. Denna uppgift är för socialtjänsten väsentlig för att socialtjänstlagens övergripande mål om jämlikhet i levnadsvillkor skall kunna uppnås.

Sociala konsekvensanalyser

En ny bestämmelse införs om socialtjänstens ansvar för att sociala konsekvensanalyser kommer till stånd. En sådan analys skall göras inför ett beslut om större förändring av fysisk miljö eller av kommunens verksamhet om beslutet kan antas medför betydande konsekvenser för den sociala miljön eller enskildas levnadsförhållanden. Att ge en exakt definition av vad som avses med en betydande social konsekvens är i detta sammanhang inte möjligt. Till betydande sociala konsekvenser räknas dock enligt vår mening förändrade ekonomiska villkor. Hit hör också stora förändringar av vardagsvillkoren, t.ex. större förändringar av de kollektiva transporterna som medför försämrade möjligheter för människor att utnyttja offentlig eller kommersiell service eller att upprätthålla sina sociala kontakter. Även större förändringar i kultur- och fritidsutbudet kan få betydande sociala konsekvenser.

Vårt förslag syftar till att uppnå större medvetenhet om de sociala konsekvenserna av planerade större förändringar. Sådana analyser behövs enligt vår mening för att väga nyttan av de föreslagna åtgärderna mot kostnaderna och eventuella negativa effekter för vissa kommuninvånare. De behövs också för att väga alternativa åtgärdsförslag mot varandra. Den sociala konsekvensanalysen är också ett underlag för utvärderingar och uppföljningar av de insatser som gjorts. En uppbyggnad av rutiner kring sociala konsekvensanalyser och utvärderingar av dessa kan bli en betydelsefull del av det lokala utvecklingsarbetet.

Uppsökande verksamhet

Socialtjänstens skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet preciseras till att avse barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt samt andra grupper som behöver samhällets särskilda stöd. Den uppsökande verksamheten skall syfta till att förebygga och avhjälpa sociala problem och ohälsa. En sådan skyldighet läggs fast i en ny bestämmelse.

De bestämmelser som finns i gällande lag ålägger socialtjänsten en allmän skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet. Vi har inte funnit skäl att ålägga socialtjänsten en sådan allmän skyldighet att t.ex. bedriva uppsökande verksamhet bland alla barn och ungdomar eller bland alla äldre personer.

Vi anser att den uppsökande verksamheten skall avgränsas till de utsatta barnen och ungdomarna samt de vuxna som behöver samhällets stöd i olika avseenden men som inte själva tar kontakt med socialtjänsten eller som inte förmår att hävda sina behov av stöd. Det kan gälla bl.a. psykiskt störda, hemlösa, de äldsta grupperna bland pensionärerna samt missbrukargrupper.

Insatser på grupp- och områdesnivå

Vi föreslår också en ny bestämmelse om grupp- och områdesinriktat socialt arbete i syfte att främja en gynnsam social utveckling. De grupp- och områdesinriktade åtgärderna skall särskilt inriktas på att förebygga drogmissbruk, social isolering och ohälsa.

Syftet med vårt förslag är att socialtjänsten med olika metoder och verksamhetsformer skall fokusera arbetet på utsatta grupper och bostadsområden. Det innebär att åtgärder framför allt bör inriktas på barn, ungdomar och vuxna som lever under otrygga och utsatta förhållanden och därför behöver samhällets särskilda stöd.

Vi ser positivt på det utvecklingsarbete som i dag pågår i kommunerna för att utveckla nya former av gruppriktat arbete. Det gäller både insatser för utsatta barn och ungdomar och verksamheter för vuxna. Att människor med likartade behov eller problem får del av gemensamma program eller verksamheter är enligt vår mening också ett sätt att effektivt utnyttja samhällets resurser.

I nu gällande lag anges särskilt socialtjänstens ansvar för att förebygga och avhjälpa missbruk. Enligt vår mening bör socialtjänstens insatser inte enbart inriktas på att vidta åtgärder för att förebygga och avhjälpa missbruk. Vi har därför i vårt förslag även framhållit socialtjänstens ansvar för de människor i vårt samhälle som lever isolerade och utan kontakt med andra människor. Detta kan gälla både äldre och yngre människor och människor av olika härkomst. Vi har också betonat socialtjänstens ansvar för hälsoförebyggande insatser för de utsatta grupperna. Detta ansvar frångår dock inte hälso- och sjukvården dess lagstadgade ansvar för att förebygga ohälsa.

Bestämmelserna om grupp- och områdesinriktat arbete innebär också att socialtjänsten har ett ansvar för att initiera och delta i förebyggande arbete bland barn och ungdomar. Detta ansvar innebär dock inte enligt vår mening att socialtjänsten har det övergripande ansvaret för det allmänt förebyggande arbetet bland barn och ungdomar. Detta arbete förutsätter samverkan mellan socialtjänsten, skolan, fritidsverksamheten och föreningslivet. Ansvaret för att samordna det allmänt förebyggande arbetet bör därför enligt vår mening åvila kommunstyrelsen. Socialtjänsten har emellertid ett särskilt ansvar för att de utsatta barnen och ungdomarna får del av och tillgång till fritidsaktiviteter och goda livsmiljöer.

Kapitel 4. Barnomsorg

Riksdagen har år 1993 antagit regeringens proposition (prop. 1993/94:11, bet. 1993/94:SoU11, rskr. 1993/94:117) om utvidgad lagreglering på barnomsorgsområdet m.m. Genom ändringar i socialtjänstlagen skärps kommunernas skyldighet att tillhandahålla barnomsorg för barn som är bosatta i Sverige och som stadigvarande vistas i kommunen. De nya bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 1995.

Vi har inte funnit någon anledning att i detta sammanhang överväga dessa bestämmelser i något avseende. Vi har inte heller gjort några redaktionella

ändringar i detta kapitel frånsett ett par fall där det har varit ofrånkomligt för att bestämmelserna skall kunna passa in i den nya lagen. Kapitel 4 överensstämmer således med de av riksdagen antagna bestämmelserna på barnomsorgsområdet.

Kapitel 5. Insatser på individnivå

De principer som enligt socialtjänstlagens förarbeten skall vara vägledande för det individinriktade arbetet är enligt vår mening fortfarande hållbara. Insatserna skall utifrån ett helhetsperspektiv anpassas till den enskildes aktuella förutsättningar och behov oavsett tidigare vidtagna åtgärder. Det betyder att socialtjänsten måste förfoga över ett brett register av handlingsalternativ när det gäller de individinriktade insatserna.

Färdtjänst, hemtjänst och dagverksamheter

I vårt delbetänkande (SOU 1993:30) har vi ansett att rätten till bistånd skall omfatta både försörjningsstöd och annat bistånd. Vad som ingår i annat bistånd preciseras i vårt lagförslag. Här återfinns bl.a. hemtjänst och färdtjänst, dock inte dagverksamheter.

Vi anser att den enskildes rätt till bistånd i form av färdtjänst och hemtjänst bör motsvaras av skyldighetsbestämmelser i lagen. Vi anser också att socialtjänsten i vissa fall skall vara skyldig att tillhandahålla plats i dagverksamheter. Som en konsekvens av detta föreslår vi separata skyldighetsbestämmelser i fråga om färdtjänst, hemtjänst och dagverksamheter. Kommunernas frihet att bestämma hur verksamheterna skall utformas begränsas dock av reglerna om rätten till bistånd, som tillförsäkrar den enskilde en skälig levnadsnivå.

Vid planering och dimensionering av dessa insatser bör kommunerna särskilt uppmärksamma anhörigvårdarnas behov av stöd och avlastning.

Särskilda boendeformer

I dag finns det många grupper i samhället som av olika skäl inte klarar att bo på egen hand utan behöver någon form av kollektivt boende. Det gäller många äldre och människor med fysiska och psykiska funktionshinder men också människor som skadats efter ett långvarigt missbruk av alkohol eller andra beroendeframkallande medel.

Vi föreslår att socialtjänsten skall vara skyldig att tillhandahålla särskilda boendeformer för människor som på grund av sjukdom, åldrande, funktionshinder eller annan liknande orsak behöver tillsyn, omvårdnad och vård i den dagliga livsföringen. Vårt förslag innebär att nuvarande bestämmelser om kommunens skyldighet att inrätta särskilda boendeformer för äldre människor med behov av särskilt stöd respektive bostäder med särskild service för människor med funktionshinder omformuleras och samordnas.

Vi har valt uttrycket "tillhandahålla" i stället för som i gällande lag "inrätta" särskilda boendeformer. Enligt vår mening ger en sådan formulering

ring socialtjänsten ökade möjligheter att erbjuda den enskilde ett differentierat utbud av olika boendeformer genom att bl.a. upphandla de aktuella boendeformerna på entreprenad.

Samarbetsamtal och familjerådgivning

Bestämmelserna om socialtjänstens skyldighet att sörja för att samarbetsamtal respektive familjerådgivning kan erbjudas den som begär det har med vissa redaktionella ändringar överförts från gällande lag.

När det gäller socialtjänstens ansvar för att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol har vi föreslagit en ändring. I lagbestämmelsen byts ordet tvist ut mot mål. Syftet med denna ändring är att utsträcka socialtjänstens ansvar till att också gälla i de situationer då vårdnaden genom beslut har flyttats över utan att en tvist har förelegat. Exempel på ett sådant mål kan vara när vårdnaden för ett familjehemsplacerat barn överflyttas till familjehemsföräldrarna.

Personligt stöd

I gällande lag finns bestämmelser om socialnämndens möjligheter att utse särskild kontaktperson eller en kontaktfamilj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter. Som villkor gäller att den enskilde begär eller samtycker till det. I övrigt saknas särskilda bestämmelser om andra former av personligt stöd.

Enligt vår mening kan det inte uteslutas att den uttryckliga bestämmelsen om just kontaktpersoner och kontaktfamiljer haft en mycket styrande effekt på socialtjänstens utbud av olika stödinsatser. Ändå vet vi ganska lite om vilka resultat man åstadkommer med insatsen eftersom verksamheten med kontaktpersoner/-familjer hittills är relativt outforskad.

Vårt förslag till bestämmelse om socialtjänstens skyldighet att sörja för att personligt stöd kan tillhandahållas människor som begär eller samtycker till det syftar till att täcka in alla former av personligt stöd. Det kan gälla både individuellt stöd och stöd i gruppform liksom stöd av professionella och av lekmän. Varje kommun är fri att organisera verksamheten efter lokala förutsättningar och behov.

Inte heller personkretsen preciseras i lagen. Själva orsaken till att den enskilde anser sig behöva personligt stöd tillmäts sålunda ingen betydelse. Skyldigheten att tillhandahålla personligt stöd begränsas inte enbart till personer som själva har problem av olika slag. Även anhöriga till den som är sjuk, funktionshindrad eller missbrukare eller har andra problem omfattas av bestämmelsen. Här bör särskilt barn till missbrukare uppmärksammas.

De regler som i dag gäller för socialtjänstens möjligheter att utse kontaktperson till barn och ungdomar skall enligt vår mening bestå. Någon möjlighet för socialtjänsten att – utöver det s.k. mellantvånget som regleras i LVU – påtvinga den enskilde stöd- och hjälpinsatser bör enligt vår mening inte heller finnas i den nya lagen.

Möjligheter till sysselsättning

Socialtjänsten skall sörja för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring kan erbjudas meningsfull sysselsättning.

Socialtjänstens skyldighet att verka för att människor får arbete, bostad och utbildning regleras i lagens första kapitel. Vi anser att socialtjänsten bör ägna gruppen restarbetslösa ökad uppmärksamhet. Det gäller inte minst yngre funktionshindrade personer som av statsfinansiella skäl tills vidare inte har tillerkänts någon rätt till daglig verksamhet enligt LSS. Dessa personer är i allmänhet väl tillgodosedda när det gäller boende och service men saknar i stor utsträckning något att göra på dagarna.

Socialtjänstens skyldighet att sörja för att människor med funktionshinder kan erbjudas meningsfull sysselsättning innebär inte någon skyldighet att socialtjänsten skall anordna all sådan verksamhet i egen regi. Socialtjänstens skyldighet kan fullgöras på många olika sätt. Det kan bl.a. ske med stöd av de bestämmelser som föreslås beträffande dagverksamheter och genom stöd till frivilliga organisationer.

Vård och behandling utom hemmet

Den nu gällande bestämmelsen om en mellan kommunerna och landstingen gemensam vårdresursplanering utmönstras ur lagen. Kommunen får ensam ansvaret för all planering av HVB-vård, familjehemsvård och resurser för tillfälliga placeringar i akuta situationer.

Vi föreslår också en skyldighet för socialtjänsten att i varje enskilt fall upprätta en plan för den vård som ges i familjehem och i hem för vård och boende. Det övergripande syftet med den individuella planen är att klargöra mål och medel, både på kort och lång sikt. Detaljeringsgraden får avgöras från fall till fall. En sådan plan kan enligt vår mening bidra till väl genomtänkta placeringar samt bli ett värdefullt underlag för uppföljning och utvärdering av vård och behandling som ges utanför hemmet.

Den s.k. sexmånadersregeln i nuvarande 28 § SoL utvidgas dessutom till att gälla även vuxna personer som vistas i familjehem eller på institution. Socialtjänstens skyldighet att var sjätte månad överväga behovet av vård även för vuxna personer syftar till att förtydliga socialtjänstens ansvar för vuxna personer som placeras i familjehem och på institutioner. Det är socialtjänsten – inte vårdgivaren – som avgör när vården skall upphöra. Sexmånadersregeln förutsätter att ansvarig handläggare genom personliga besök och på annat lämpligt sätt fortlöpande håller sig informerad om den enskildes förhållanden och utveckling.

En av de nya bestämmelserna syftar till att förtydliga socialtjänstens skyldigheter mot de familjehemsplacerade barnen och deras föräldrar. Vi föreslår bl.a. att socialtjänsten i den placerande kommunen skall svara för de särskilda stödinsatser som den underårige kan behöva under vistelsen i familjehemmet och att vårdnadshavarna skall erbjudas råd, stöd och annan hjälp som de behöver för att upprätthålla en god kontakt med familjehem-

met. Socialtjänsten skall vidta de åtgärder som behövs för att underlätta en återförening mellan den underårige och föräldrarna eller för att trygga den underåriges uppväxt utanför det egna hemmet.

Ersättning och annat stöd efter vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar

Möjligheten att med stöd av 6 kap. 8 § föräldrabalken flytta över vårdnaden av ett placerat barn till familjehemsföräldrarna har hittills inte utnyttjats i den omfattning som vore önskvärd om man utgår från barns behov av trygghet, stabilitet och varaktiga relationer. Enligt Socialstyrelsen utnyttjades denna möjlighet endast i ett 80-tal fall under åren 1983–1990. Att möjligheten utnyttjats i så liten utsträckning anses delvis bero på en osäkerhet om vad som gäller i fråga om nämndens skyldighet att stödja familjehemsföräldrarna ekonomiskt efter vårdnadsöverflyttningen men också på oklarheter i fråga om nämndens fortsatta tillsynsansvar.

Vi ser det som angeläget att sådana hinder undanröjs och föreslår ändringar både i föräldrabalken och i socialtjänstlagen.

Om familjehemsföräldrarna blir vårdnadshavare för det placerade barnet upphör familjehemsuppdraget och ersättningen för detta uppdrag. Som vårdnadshavare har de rätt att uppbära barnbidraget för barnet samt underhållsbidrag från föräldrarna alternativt bidragsförskott eller barnpension. De har också rätt till förmyndarskapsersättning enligt 15 kap. 19 § föräldrabalken. Sådan ersättning skall i första hand betalas genom barnets egna medel och i andra hand av kommunen. Ersättningens nivå fastställs med ledning av rekommendationer som utfärdas av Svenska kommunförbundet. Kommunförbundet utfärdar även rekommendationer för ersättningar till familjehemsföräldrar.

Våra beräkningar utifrån Svenska kommunförbundets rekommendationer visar att familjehemsföräldrar som blir barnets vårdnadshavare kommer i ett sämre ekonomiskt läge efter vårdnadsöverflyttningen. Vi anser att den ekonomiska kompensationen skall vara densamma efter vårdnadsöverflyttningen som före med hänsyn till att barnet i allmänhet behöver samma vård, fostran och omsorg som tidigare.

Med hänvisning till det sagda föreslår vi att det som ett tillägg till 15 kap. 19 § föräldrabalken införs en tvingande regel om att den kommun, som har ansökt om vårdnadsöverflyttning från biologiska föräldrar till familjehemsföräldrar, dvs. i de allra flesta fall placeringskommunen, har det ekonomiska ansvaret för att de förordnade vårdnadshavarna/förmyndarna får ekonomisk ersättning i den mån barnets egna medel inte räcker till. Vi förutsätter därvid att det vid beräkningen av ersättning till vårdnadshavarna/förmyndarna frånräknas det belopp som uppbärs i form av barnbidrag, underhållsbidrag/bidragsförskott och barnpension och att det sammanlagda beloppet motsvarar det belopp som tidigare utbetalats till familjehemmet. En sådan ordning innebär inte något ökat kostnadsansvar för kommunen eftersom alternativet är att kommunen har kvar kostnaderna för familjehemsvården.

När familjehemsuppdraget upphör bortfaller också socialnämndens tillsynsansvar enligt nuvarande 26 § SoL och 39 § socialtjänstförordningen (1981:750). Kvar blir det allmänna ansvar som kommunen har för sina invånare.

I nuvarande 12 § femte stycket SoL erinras socialnämnden om sin skyldighet att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol. Erinran gäller enligt sin språkliga formulering bara sedan en tvist om vårdnad eller umgänge har avgjorts av domstol. Bestämmelsen gäller alltså inte de fall då vårdnaden om ett barn har flyttats över till särskilt förordnade förmyndare i samförstånd med barnets biologiska föräldrar och inte heller i de fall vårdnaden flyttats över på grund av att de biologiska föräldrarna är döda. Vi föreslår att ordet "tvist" stryks i lagtexten så att bestämmelsen omfattar också dessa fall.

Den kommun som utger förmyndarskapsersättningen måste enligt vår mening ha rätt och skyldighet att kontrollera hur utbetalda pengar används. Med detta kan sägas följa en tillsynsskyldighet. Enligt vårt förslag får alltså familjehemsföräldrar som förordnas till vårdnadshavare en dubbel rätt till stöd och hjälp av socialtjänsten efter vårdnadsöverflyttningen. I de fall de nya vårdnadshavarna bor i en annan kommun än den som har tagit initiativ till vårdnadsöverflyttningen får båda kommunerna ett uppföljningsansvar. Vi förutsätter att de inblandade kommunerna sinsemellan kan göra en lämplig ansvarsfördelning.

Kapitel 6. Rätten till bistånd

Frågan om den enskildes rätt till bistånd har behandlats i vårt delbetänkande (SOU 1993:30). De förslag till preciseringar av bestämmelserna om rätten till bistånd till försörjningen (försörjningsstöd) och till annat bistånd i form av sociala tjänster och ekonomiskt stöd till tillfälliga behov har med rent redaktionella ändringar förts över till den nya lagen.

Preciseringen av försörjningsstödet innebär att detta stöd delas upp i en schabloniserad del samt i en rätt till ersättning motsvarande de faktiska kostnaderna för vissa utgiftsposter. Den schabloniserade delen är avsedd att täcka hushållets normala kostnader för livsmedel, lek och fritid, hälsa och hygien, förbrukningsvaror, kläder och skor samt dagstidning, telefon, TV-licens och liknande.

En miniminivå för den schabloniserade delen av försörjningsstödet föreslås. Nivån uttrycks i procent av basbeloppet och uppgår för ensamstående till 100 procent av basbeloppet och för makar/sammanboende till 85 + 85 procent av basbeloppet. För barn 0–3 år föreslås försörjningsstödet uppgå till 50 procent, för barn 4–10 år till 60 procent och för hemmavarande skolungdomar till 70 procent av basbeloppet.

Försörjningsstödet omfattar även ersättning motsvarande de faktiska kostnaderna för boende, hushållsel, lokala resor, barnomsorg och hemtjänst,

medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa, läkarvård och akut tandvård samt glasögon.

Bistånd till livsföringen i övrigt (annat bistånd) preciseras genom att det i lagen anges vilka sociala tjänster som ingår i annat bistånd. Här ingår hemtjänst, färdtjänst, boende i särskilda fall, barnomsorg i särskilda fall, personligt stöd samt vård och behandling som inte är hälso- och sjukvård. Dessutom ingår ekonomiskt bistånd som inte avser försörjningen eller sådana sociala tjänster som anges ingå i annat bistånd.

Ekonomisk behovsprövning får inte ske i fråga om bistånd som avser sociala tjänster. Den enskilde skall således oberoende av sin ekonomi kunna få t.ex. färdtjänst och hemtjänst.

Kommunen ges rätt att vägra utge bistånd för vård och behandling som den enskilde påbörjat eller genomfört innan nämnden tagit ställning i ärendet. Kommunen skall vid beslut om bistånd få välja det billigaste alternativet om detta på ett lämpligt sätt tillgodoser den enskildes behov av bistånd.

Utöver de förslag om rätten till bistånd, som redovisades i vårt delbetänkande, har vi i detta sammanhang redovisat en sammanfattande bedömning av socialtjänstens insatser för personer med försörjningsproblem. Av bedömningen framgår att vi inte funnit anledning att lägga fram annat än begränsade förslag i detta betänkande när det gäller det ekonomiska biståndet.

Av vår studie om sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag har vissa slutsatser kunnat dras. En av dessa är att låginkomsthushållens situation är starkt beroende av hur olika besparingar inom det samhälleliga transfereringssystemet genomförs. Som konsekvens av denna slutsats anser vi det nödvändigt att vid besparingar inom dessa system analyser genomförs om vilka effekter som olika besparingsalternativ innebär för de ekonomiskt sämst ställda grupperna och för socialbidragskostnaderna. Vi anser också att det finns starka skäl att försöka finna andra stödformer än socialbidrag för en del av de grupper som nu är hänvisade till socialbidrag för sin försörjning.

Vi anser slutligen att de besparingar som måste göras i de offentliga finanserna inte kan bäras av de ekonomiskt sämst ställda grupperna. Det är mot denna bakgrund man skall se våra förslag i delbetänkandet om en lagstadgad lägsta nivå för ekonomiskt bistånd till försörjningen.

Kapitel 7. Särskilda regler till skydd för underåriga.

Grundläggande bestämmelser för skyddet av barn och ungdom

Socialtjänstens skyldighet att "med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som visat tecken till en ogynnsam utveckling" skall bestå. Samma sak gäller också socialtjänstens skyldighet att "i nära samverkan med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det

egna hemmet". Vi finner inte skäl att här närmare gå in på dessa bestämmelser.

Utredningar i ärenden som rör skyddet av barn och ungdom

Vår genomgång har visat att det finns betydande svagheter i utredning och dokumentation i ärenden om barn som far illa. Vi anser därför att det krävs särskilda, långsiktiga utvecklingsinsatser för att bygga upp och vidmakthålla en hög baskompetens inom barn- och ungdomsvården. Vi anser också att den kritik som riktats mot denna del av socialtjänstens verksamhet motiverar en fastare lagreglering.

De föreslagna bestämmelserna gäller både utredningar som initieras genom anmälan och utredningar som myndigheten inleder på eget initiativ. Reglerna bedöms även underlätta arbetet med tillsyn och uppföljning samt möjligheterna att utvärdera socialtjänstens insatser för barn som far illa.

I dag görs det inte någon skillnad i lagen mellan olika typer av utredningar inom socialtjänsten. Genom vårt förslag skiljer vi ut de utredningar som syftar till att klargöra barns och ungdomars behov av skydd. Vårt förslag innebär att reglerna om socialtjänstens allmänna utredningsskyldighet i 50 § i den nuvarande lagen kompletteras med en ny bestämmelse om socialtjänstens rätt och skyldighet att i vissa fall genomföra en utredning utan vårdnadshavarens samtycke.

Det föreskrivs uttryckligen att socialtjänsten, för bedömningen av behovet av insatser, får göra hembesök, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är betingat av omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt vår mening behöver utredningsskyldigheten förenas med vissa tidsfrister. Vi anser att utredningen skall inledas omedelbart, att den skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom tre månader. Om särskilda skäl finns får socialtjänsten besluta att förlänga utredningen för viss tid.

Utredningar som avser skyddet för barn och ungdomar har en särställning inom socialtjänsten då de för den enskilde kan få vittgående konsekvenser. Beslut om att inleda en utredning skall därför alltid noteras i akten och den berörda familjen skall alltid informeras om att en utredning har inletts.

"Medgivande"

Nuvarande bestämmelser i 25 § SoL om medgivande, som gäller både placeringar i familjehem, privata placeringar i enskilda hem och utländska barn som kommer till Sverige i adoptionssyfte skall i grunden bestå.

Innan socialtjänsten lämnar ett medgivande eller beslutar om vård skall hemmets förutsättningar att ge barnet god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden utredas.

Vi anser att man tydligare bör hålla isär "medgivande" och "beslut om

vård". Ordet "medgivande" bör enligt vår mening endast användas i fråga om privata placeringar och placeringar av utländska barn i blivande adoptivhem.

Krav på att utreda förhållandena i familjehemmet innan "beslut om vård" skall gälla oavsett om placeringen sker med stöd av SoL eller LVU.

Samrådsskyldigheten

Om socialtjänsten överväger att familjehemsplacera ett barn i en annan kommun skall socialtjänsten informera och samråda med den andra kommunen innan den fattar sitt beslut. Samrådsskyldigheten utvidgas därmed till att omfatta även andra myndigheter än socialtjänsten i den andra kommunen, t.ex. skolan.

Privata placeringar

Nuvarande bestämmelser om ansvarig kommun för att lämna medgivande vid privata placeringar i enskilda hem ändras. Ett sådant medgivande skall inte längre prövas av vårdnadshavarens hemkommun utan av socialtjänsten i den kommun där hemmet är beläget. Vi anser att denna kommun med sin lokala kännedom har bästa förutsättningar att bedöma hemmets lämplighet och att ge barnet och den som anförtros omsorgen om barnet den hjälp och det stöd som de behöver.

Förbud mot tillfälliga placeringar

Socialtjänstens befogenheter att i vissa fall förbjuda en person – eller begränsa hans möjligheter – att ta emot andras underåriga barn utvidgas till att avse alla de situationer som inte täcks av bestämmelserna om medgivande för varaktig vård och fostran. Regeln är tillämplig både ifråga om privata familjedaghem och feriehem men kan också tillämpas när en kommun vill förbjuda ett hem i kommunen att erbjuda sina tjänster som familjehem åt andra kommuner.

Bestämmelser om anmälan och uppgiftsskyldighet om barn som far illa

I våra direktiv anges som ett särskilt uppdrag att överväga hur bestämmelserna om anmälningskyldighet i 71 § SoL bör vara utformade.

I dag kompliceras tillämpningen av gällande regler om anmälningskyldigheten av den ökande andelen privat verksamhet både inom förskole- och fritidshemsverksamheten, skolan och hälso- och sjukvårdens område. Andra yrkeskategorier än läkare, lärare, sjuksköterskor och barnmorskor i privat verksamhet omfattas inte i dag av anmälningskyldigheten enligt 71 § SoL.

Det finns i dag en bred enighet om vikten av att socialtjänsten så tidigt som möjligt får kännedom om att ett barn far illa. Både allmänhetens och de yrkesverksammas medverkan i detta hänseende är av stor betydelse. Vi föreslår därför nya regler för anmälningskyldigheten.

Den första delen i den nuvarande 71 § SoL riktar en uppmaning till var

och en som får kännedom om att en underårig misshandlas i hemmet eller annars behandlas där på ett sådant sätt att det är fara för hans hälsa eller utveckling att anmäla detta till socialnämnden.

Vårt förslag till ny bestämmelse som riktar sig till allmänheten (anmälningsuppmeningen) innebär en utvidgning jämfört med den nu gällande bestämmelsen. Vi föreslår följande lydelse.

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till en underårigs skydd bör anmäla detta till socialtjänsten.

Enligt vårt förslag omfattar anmälningsuppmeningen även sådana fall där det inte är klarlagt men man har anledning att misstänka att ett barn far illa. Det blir sedan socialtjänstens uppgift att utreda om det finns någon grund för misstanken.

Uppmaningen gäller oavsett om misstanken rör förhållanden i eller utanför hemmet. Vårt förslag innebär också att anmälningsuppmeningen utformas på samma sätt som den anmälningsskyldighet som gäller för vissa yrkeskategorier.

Även anmälningsskyldigheten vidgas. Vårt förslag innebär att myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast till ansvarig nämnd hos kommunen anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till en underårigs skydd. Detta gäller även dem som är yrkesverksamma hos sådana myndigheter.

Anmälningsskyldigheten gäller också dem som är yrkesverksamma i privat verksamhet som berör barn och ungdom eller annan privat verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

Genom vårt klagörande av vilka privata verksamheters yrkesverksamma som omfattas av anmälningsskyldigheten har vi inte funnit skäl att – som i nu gällande bestämmelse – särskilt ange vissa yrkeskategorier. Enligt vår mening bör anmälningsskyldigheten bland de yrkesverksamma i privat verksamhet inte begränsas till t.ex. legitimerad personal. Alla anställda i sådan privat verksamhet som vi angivit har således samma skyldighet att göra anmälan.

För dem som är verksamma inom familjerådgivningen gäller i dag anmälningsskyldighet endast om de i sin verksamhet får kännedom om att en underårig misshandlas i hemmet. Det råder i dag viss oklarhet om misshandelsbegreppet täcker alla situationer av sexuellt utnyttjande. Vi föreslår därför ett tillägg till anmälningsskyldigheten för verksamma vid familjerådgivning att också anmäla om de får kännedom om att en underårig utnyttjas sexuellt.

För Barnombudsmannen gäller särskilda bestämmelser om anmälan i 3 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

Skyldighet att till socialtjänsten lämna uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd gäller också för de myndigheter och den personkrets som omfattas av anmälningsskyldigheten.

Reglerna i 71 § SoL har visst samband med reglerna om vittnesplikt i 36 kap. rättegångsbalken (RB). Som grundregel gäller att tystnadsplikt får vika för vittnesplikt. I 36 kap. 5 § RB föreskrivs att personer som tillhör vissa angivna yrkesgrupper inte får höras om något som de har blivit anförtrodda i sin yrkesutövning eller som de i samband därmed har fått reda på såvida inte detta medges i lag eller den enskilde samtycker till att personen i fråga får höras (det s.k. frågeförbudet).

Bestämmelserna i 71 § SoL och frågeförbudet enligt RB korresponderar inte helt med varandra. I vissa fall kan en person som tillhör en viss yrkeskategori vara skyldig att lämna ut uppgifter om ett barn till socialtjänsten men vara förhindrad att lämna samma uppgifter i domstol. Detta gäller läkare, barnmorskor och sjuksköterskor som omfattas av både uppgiftsskyldigheten och frågeförbudet i domstol.

Med vårt förslag till utvidgning av anmälnings- och uppgiftsskyldigheten kommer samtliga i RB angivna yrkeskategorier utom advokaterna i princip att omfattas både av uppgiftsskyldighet och frågeförbud.

Härigenom har vi åstadkommit en samordning mellan uppgiftsskyldigheten och frågeförbudet så till vida att i princip alla som inte får lämna uppgifter i domstol i vart fall är skyldiga att lämna uppgifter till socialtjänsten.

Vår utgångspunkt när det gäller överensstämmelse mellan reglerna om uppgiftsskyldighet och frågeförbud är att bestämmelserna sammantaget skall utgöra ett gott skydd för den underårige samtidigt som enskilda personers rätt till integritetsskydd beaktas. För att uppnå detta krävs enligt vår mening ändring i bestämmelserna om frågeförbudet.

Vi föreslår därför en bestämmelse i den nya lagen som innebär att alla som är skyldiga att lämna uppgifter till socialtjänsten utan hinder av bestämmelserna i 36 kap. 5 § andra stycket RB också är skyldiga att lämna motsvarande uppgifter som vittne i domstol.

En grundläggande förutsättning för att anmälningsuppmeningen samt anmälnings- och uppgiftsskyldigheten skall vara ett verksamt hjälpmedel för att skydda barn och ungdomar är att det finns kännedom om dessa bestämmelser. Vi föreslår därför en ny bestämmelse som ålägger socialtjänsten en skyldighet att i sin verksamhet informera om anmälningsuppmeningen samt anmälnings- och uppgiftsskyldigheten.

Kapitel 8. Avgifter m.m.

Avgifter vid vård och behandling

Från olika håll har till kommittén påtalats behovet av att se över gällande regler för avgifter inom missbrukarvården. Bl.a. har framhållits att det inte kan vara rimligt att enskilda som erhåller vård och behandling i familjehem eller institution har möjlighet att spara medel av sin pension eller annan socialförsäkringsförmån under den period som behandlingen pågår allt medan samhället fullt ut betalar kostnaderna för vården.

Frågan om den enskildes kostnadsansvar för den vård och behandling som

ges vid behandlingshem för missbrukare eller i ett familjehem har alltsedan socialtjänstreformen behandlats av flera utredningar. Vissa principer har härvid slagits fast, bl.a. att den enskilde i enlighet med normaliseringsprincipen bör betala för sitt uppehälle vid vård på institution eller i familjehem, att kostnaderna för den behandling som ges inte skall tas ut av den enskilde samt att avgiftssystemet skall vara rättvist och enkelt att administrera och inte ge oönskade styreffekter.

Vi har övervägt frågan om att ändra principerna för den enskildes avgifter vid vård och behandling. Vi har emellertid inte funnit tillräckliga grunder för att föreslå en sådan ändring i detta sammanhang. Vi föreslår i stället att frågan om avgifter för vård och behandling övervägs i särskild ordning.

Återbetalningsskyldighet av utgivet ekonomiskt bistånd

Frågan om återkrav av utgivet ekonomiskt bistånd har behandlats i vårt delbetänkande (SOU 1993:30). Några nya bestämmelser om återbetalningsskyldighet föreslogs inte. Däremot övervägdes vissa tänkbara principer för en vidgning av återbetalningsskyldigheten vid utgivet ekonomiskt bistånd till annat än försörjningen, s.k. annat ekonomiskt bistånd. Syftet härmed var att ge remissinstanserna möjlighet att lämna synpunkter på behovet av ändrade regler för återbetalningsskyldigheten innan vår slutgiltiga behandling av frågan.

Endast ett 15-tal av de totalt 110 remissvaren tog upp frågan om återkrav. Remissinstanserna uppvisade en splittrad inställning.

Enligt vår mening bör som i dag gälla att ekonomiskt bistånd inte får förenas med återbetalningsskyldighet. Från denna huvudregel finns i dag vissa undantag. När biståndet utgivits som förskott på en förmån eller en ersättning eller till någon som är indragen i en arbetskonflikt får biståndet förenas med återbetalningsskyldighet. Vi föreslår här en kompletterande undantagsregel som innebär att bistånd också får förenas med villkor om återbetalning när det utgivits till den som på grund av förhållanden som han inte kunnat råda över hindrats från att förfoga över sina inkomster och tillgångar.

De situationer som vi avser att täcka upp med den föreslagna tilläggsbestämmelsen gäller bl.a. vid andra yrkesgruppers arbetskonflikter och i de situationer när tekniska problem förhindrar utbetalning eller överföring av medel.

I gällande lag saknas bestämmelser om kommunens möjligheter att besluta om återbetalning av ekonomiskt bistånd som utbetalats på grund av att den enskilde lämnat oriktiga uppgifter. Socialtjänstens rätt att få tillbaka ekonomiskt bistånd som utbetalats på oriktiga grunder begränsas i dag till de ärenden där allmän domstol beslutat om återbetalning.

Vi föreslår därför en ny bestämmelse om återbetalning av ekonomiskt bistånd som skett på felaktiga grunder. Om någon genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter eller på annat sätt förorsakat att ekonomiskt bistånd utgivits obehörigen eller med för högt

belopp får socialtjänsten besluta om att återbetalning skall ske av vad som för mycket utbetalats.

Vidare föreslår vi att socialtjänsten får besluta om återbetalning om någon i annat fall obehörigen eller med för högt belopp uppburit ekonomiskt bistånd och han skäligen bort inse detta. De fall vi här avser att täcka in är t.ex. när dubbla utbetalningar gjorts eller ett väsentligt högre belopp än vad som beslutats felaktigt utbetalats.

Beslut om återbetalning får överklagas i den för förvaltningsbesvär gällande ordningen. Beslut om återbetalning får inte delegeras till tjänsteman.

I övrigt består gällande regler om bl.a. kommunens möjligheter att föra talan mot enskild som inte godvilligt betalar ersättning samt möjligheten att efterge återbetalningsskyldighet.

Kapitel 9. Delegering m.m.

Detta kapitel innehåller i huvudsak de bestämmelser som finns i 47–49 §§ i nu gällande lag.

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får enligt 47 § i vissa ärenden bara ges åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden, dvs. ett politiskt utskott.

Även 48 § SoL innehåller vissa begränsningar i möjligheterna att delegera beslut i familjerättsliga frågor.

De ärendegrupper som endast får delegeras till ett utskott avser för den enskilde mycket viktiga åtgärder. Om 47 § SoL inte funnits är det sannolikt att de aktuella ärendegrupperna kommit att omfattas av delegeringsförbudet i 6 kap. 34 § kommunallagen. Enligt denna bestämmelse får nämndens beslutanderätt inte delegeras i ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda, om de är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt.

Bl.a. med hänsyn till att ärendegrupperna i nuvarande 47 § SoL ofta kräver en snabb handläggning finns ett fortsatt behov av möjligheter att delegera till ett utskott, varför vi föreslår att denna bestämmelse överförs till den nya lagen.

När det gäller 48 § SoL finner vi inte anledning att inskränka de delegeringsmöjligheter som där ges. Dessa regler bör stå fast. I 48 § finns också förbud att delegera i vissa fall. Dessa bestämmelser mjukas upp genom en möjlighet att delegera till utskott.

Kapitel 10. Handläggning av ärenden

I den nu gällande lagen finns bestämmelser om handläggning av ärende m.m. Här regleras bl.a. skyldigheten att utan dröjsmål inleda utredning (50 §), skyldigheten att tillvarata utredningsmaterial på betryggande sätt (51 §), att hålla den enskilde underrättad om de anteckningar som förs om honom (52 §) samt skyldigheten att tillämpa förvaltningslagens bestämmelser om remiss (53 §). Vidare anges i 54 § vilka bestämmelser i förvaltningslagen som socialnämnden är skyldig att tillämpa i ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild.

I 55 § finns bestämmelser om den enskildes rätt att få företräde inför nämnden. I 56 § regleras barns talesrätt. I 57 § ges stöd för socialnämnden att hos allmän försäkringskassa eller arbetslöshetskassa erhålla uppgifter om ekonomisk hjälp som har lämnats till enskilda. Slutligen finns i 58 § bestämmelser om delgivning.

Samtliga dessa bestämmelser överförs till den nya lagen med endast redaktionella ändringar.

Till bestämmelsen om socialtjänstens utredningsskyldighet enligt 50 § i den nuvarande lagen har vi fogat vårt förslag i delbetänkandet (SOU 1993:30) om skyldighet för socialtjänsten att slutföra en påbörjad utredning som avser vård av missbrukare och fatta beslut i ärendet även om den enskilde byter vistelsekommun, såvida inte den nya vistelsekommunen samtycker till att överta utredningen i ärendet.

Vidare har vi från vårt delbetänkande överfört vårt förslag om skyldighet för socialtjänsten att pröva framställning om social tjänst som bistånd (50 a §). Denna bestämmelse innebär att den enskildes framställning om en social tjänst skall prövas enligt bestämmelserna om rätten till bistånd såvida inte den enskilde motsätter sig en sådan prövning. Undantagna från denna bestämmelse är s.k. köärenden.

Vi vill här också erinra om den nya handläggningsregel som införts i kapitel 7 och som klargör socialtjänstens skyldigheter och befogenheter när det gäller utredningar som rör skyddet för barn och unga.

I det fortsatta arbetet kommer kommittén att närmare behandla frågor om dokumentation och ADB-användningen inom socialtjänsten.

Kapitel 11. Register m.m.

I detta kapitel återfinns bestämmelserna i 59–66 §§ i nu gällande socialtjänstlag. Vi har dock kompletterat dessa med två nya bestämmelser.

Fr.o.m. den 1 juli 1994 är Socialstyrelsen ansvarig för att sammanställa och producera officiell statistik inom socialtjänstens område. Socialstyrelsens uppgift förutsätter en skyldighet för kommunerna och de privata verksamheterna inom socialtjänsten att till Socialstyrelsen lämna både individrelaterade uppgifter och avidentifierad mängdstatistik.

Vi föreslår därför att socialtjänsten och sådan privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn skall, enligt vad regeringen närmare föreskriver, lämna individrelaterade uppgifter till Socialstyrelsen för angelägna statistiska ändamål.

Vi föreslår också en skyldighet för socialtjänsten och sådan privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn att lämna avidentifierade mängduppgifter till Socialstyrelsen för den officiella socialtjänststatistiken.

Kapitel 12. Särskilda bestämmelser om privat verksamhet

Övergripande utgångspunkter

Gällande regler för privat verksamhet svarar inte mot den utveckling som skett av nya verksamhetsformer och av de förändringar som skett av ansvarsfördelningen mellan olika huvudmän bl.a. genom Ädelreformen. Vi har därför funnit behov av nya och mer enhetliga regler för all privat verksamhet inom socialtjänstens område.

Den ökande andelen privat verksamhet får enligt vår mening inte innebära försämringar vad avser kvalitet för den enskilde vårdtagaren. En grundläggande utgångspunkt för vårt förslag är också att kravet på rättssäkerhet för den enskilde så långt möjligt med gällande lagstiftning skall vara detsamma för all verksamhet oavsett om vårdgivaren är offentlig eller privat.

De övergripande målen för socialtjänsten skall enligt vår mening gälla även för privat verksamhet. Våra förslag till bestämmelser om uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring som vi ovan redovisat skall också gälla för den privata verksamheten.

Till lagen bör dessutom fogas speciella bestämmelser som rör tillstånd, tillsyn m.m. för privat verksamhet. Stadgan (1970:88) om enskilda vårdhem bör upphävas och de enskilda vårdhemmen inom socialtjänsten omfattas i stället av de nu föreslagna bestämmelserna.

En annan grundläggande utgångspunkt är att den privata verksamheten i första hand skall kontrolleras genom tillsyn. Med tillsyn inom socialtjänsten avser vi statens kontroll av rättssäkerhet och laglighet i individärenden och verksamheter. Genom tillsyn skall också kvaliteten i verksamheterna kontrolleras.

För att kunna garantera en god kvalitet i den privata vården krävs enligt vår mening också en förhandskontroll av den privata verksamhet, som riktar sig till de mest utsatta grupperna och där allmänhetens insyn vanligtvis är begränsad. Tillstånd får beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Vi har diskuterat omfattningen av och formerna för tillståndsprövningen. En alltför inträngande och detaljerad prövning skulle kunna ha en negativ effekt på privata vårdgivares vilja och möjligheter att etablera sig. Detta skulle kunna motverka utvecklingen mot ökad mångfald inom vården. Vårt förslag innebär att prövningen av en ansökan om tillstånd enbart kommer att avse sådana förhållanden som är avgörande för kvalitet och säkerhet.

Definitioner och avgränsning av verksamhet som omfattas av tillstånd

All privat heldygnsverksamhet som yrkesmässigt tillhandahåller vård, behandling, omvårdnad och tillsyn för barn, ungdomar och vuxna skall ha tillstånd för att bedrivas. Detta innebär att de institutioner, som i dag är hem för vård eller boende samt de särskilda boendeformerna enligt 20 § andra stycket och bostäder med särskild service enligt 21 § tredje stycket i den nuvarande lagen skall ha tillstånd för att få bedrivas i privat regi.

Utöver de nämnda heldygnsverksamheterna föreslår vi också tillståndsplikt för sådana hem som tillhandahåller korttidsvård. Det kan bl.a. gälla växelvård för att avlasta en anhörigvårdare eller rehabilitering eller utslussning efter en sjukhusvistelse. För denna typ av hem för korttidsvård föreslår vi begreppet hem för viss annan heldygnsvård. Bland dessa ingår dock inte hem för vård i livets slutskede, s.k. hospicevård.

Tillståndsplikt föreslås gälla för alla särskilda boendeformer i privat regi oavsett om den enskilde betalar hela eller delar av den vård och omvårdnad som ges och oavsett om den enskilde har eget hyreskontrakt eller inte. Om den enskilde äger sin bostad kan tillsynen dock endast omfatta själva vården.

Vi har också föreslagit att *dagvård* i privat regi för äldre och funktionshindrade med omfattande vårdbehov skall vara tillståndspliktig.

Även för s.k. båtprojekt, där ungdomar med social problematik bor ombord på en båt och där boendet förenas med behandling samtidigt som en resa med båten företas, krävs tillstånd.

Läggverksamhet för funktionshindrade barn och ungdomar omfattas inte av bestämmelserna om tillstånd och tillsyn. Däremot krävs tillstånd för s.k. korttidshem för funktionshindrade barn och ungdomar, som ger vård, omvårdnad och tillsyn.

När det gäller bestämmelserna om tillstånd för privat barnomsorg har vi inte funnit skäl att föreslå någon ändring i dagens regler. Vi anser att länsstyrelsen skall vara tillståndsgivande myndighet för såväl privat barnomsorg som för all annan privat verksamhet inom socialtjänsten.

Länsstyrelsens beslut om tillstånd får överklagas till länsrätten.

Entreprenadverksamhet

Som framgått ovan har kommunen kvar sitt ansvar för den verksamhet som genom ett avtal överlämnas till en entreprenör. Detta ansvar har förtydligats genom kompletterande bestämmelser i kommunallagen. Enligt dessa ges kommunen lagstöd för att tillförsäkra sig möjligheter att kontrollera och följa upp entreprenadverksamhet.

Kommunens ansvar gäller dock inte den dagliga ledningen av arbetet. För detta svarar entreprenören. Vi har bl.a. mot denna bakgrund övervägt frågan om tillståndsgivning och tillsyn av entreprenadverksamhet. Vi föreslår här att entreprenörer undantas från krav på tillstånd men anser att entreprenadverksamhet bör stå under statens tillsyn i likhet med både kommunalt bedriven verksamhet och tillståndspliktig verksamhet.

Hem för vård och boende

Enligt vår mening är det angeläget att tydligt avgränsa tillståndspliktig institutionsvård från familjehemsvård. Dagens definition av vad som avses med ett hem för vård eller boende har vi dock funnit mindre lämplig för att klargöra denna skillnad.

Vi föreslår i stället att avgränsningen mellan familjehemsvård och HVB i stället utgår från de specifika kännetecken och kriterier som är grunden för en god familjehemsvård respektive institutionsvård.

Det är enligt vår mening olämpligt att utifrån ett visst antal placerade barn avgöra om ett hem skall anses vara ett familjehem eller ett HVB. Med en sådan avgränsning kan vissa familjehem tvingas att omvandlas till HVB. Enligt vår mening är en sådan utveckling inte önskvärd. Goda familjehem bör som sådana få möjlighet att fortsätta sin verksamhet utan de krav som vi anser bör ställas på institutionsvård.

Varje kommun måste därför i sin utredning om det tilltänkta familjehemets lämplighet ta ställning till om hemmet har kvalifikationer att ta hand om det aktuella barnet. När länsstyrelsen tar över bedömningen av ett familjehems kvalifikationer för att bli ett HVB skall gälla de krav som vi nedan föreslår i fråga om bl.a. lämplig utbildning, tidigare erfarenhet och vitsordad personlig lämplighet.

Slutligen några ord om begreppet hem för vård eller boende. Detta begrepp har i olika sammanhang utsatts för kritik. Bl.a. har det varit oklart om begreppet också omfattar den vård och behandling som ges i öppna former. Avgränsningen mot familjehemsvården har som redan nämnts också varit oklar.

HVB-begreppet är ett väl inarbetat begrepp. Vi finner därför inte skäl att överge detta. Däremot föreslår vi ett förtydligande som innebär att begreppet reserveras för heldygnsinstitutioner. Det innebär att "eller" byts ut mot "och" – hem för vård *och* boende. Som hem för vård och boende räknas inte Invandrarverkets heldygnsverksamheter för barn och ungdomar under asyltiden.

Tillståndsprövning

Vi föreslår att länsstyrelsen även fortsättningsvis skall vara tillståndsgivande myndighet. Som tidigare nämnts får tillstånd för privat verksamhet beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Vi har funnit några faktorer som är av särskild betydelse för god kvalitet och säkerhet i heldygnsverksamheter.

Det gäller i första hand krav på lämplig utbildning för den som förestår vården. Vad som avses med lämplig utbildning måste avgöras från fall till fall bl.a. beroende på verksamhetens inriktning och innehåll.

Som tidigare framhållits är bristen på kompetens och kunskap ett generellt problem inom socialtjänsten. Krav på lämplig högskoleutbildning bör därför enligt vår mening gälla för den som förestår den tillståndspliktiga heldygnsvården. Detta bör också gälla för den som förestår tillståndspliktig dagvård samt privat barnomsorg.

Utöver krav på utbildning krävs också tidigare erfarenhet av liknande verksamhet samt vitsordad personlig lämplighet. En helt nyutbildad person bör som konsekvens härav inte anförtros uppgiften att förestå en privat verksamhet, för vilken tillstånd krävs.

För både den som skall förestå vården och för personerna bakom det privata rättssubjektet bör också göras en s.k. vandelprovning. Detta förutsätter att man kan identifiera personerna t.ex. bakom ett aktiebolag. Om det visar sig att dessa har stora skatteskulder, konkurser nära i tiden eller har dömts för ekonomisk eller annan brottslighet eller gjort sig skyldig till allvarligt fel i yrkesutövningen bör huvudregeln vara att tillstånd för privat verksamhet inom socialtjänsten inte ges.

Slutligen bör enligt vår mening finnas administrativ kompetens i den privata verksamheten. Skälet härtill är de krav som vi anser bör ställas på uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkringsarbete i den privata verksamheten.

Det finns enligt vår mening också andra viktiga aspekter som påverkar kvaliteten och säkerheten i vården, bl.a. ändamålsenliga lokaler och utrustning. Vid tillståndsprövningen bör därför också lokalernas ändamålsenlighet granskas.

Vi anser också att tillstånd för privat verksamhet får förenas med särskilda villkor som är av betydelse för kvalitet och säkerhet. Exempel härpå kan vara att viss personal skall finnas nattetid eller krav på viss säkerhetsutrustning i de lokaler där funktionshindrade barn och ungdomar eller vuxna kommer att få omvårdnad och tillsyn.

Tillsyn

Som vi inledningsvis framhållit bör tyngdpunkten i statens kontroll av privat verksamhet ligga på en fortlöpande och effektiv tillsyn. Detta är nödvändigt för att den enskilde skall garanteras rättssäkerhet och god kvalitet i den vård som ges av privata vårdgivare.

Vi föreslår därför att länsstyrelsens tillsyn omfattar såväl den tillståndspliktiga privata verksamheten som entreprenadverksamheten. Tillsynen bör även omfatta icke tillståndspliktig privat verksamhet från vilken kommunen upphandlar tjänster för att fullgöra skyldigheter enligt den nya lagen utan att ett entreprenadavtal föreligger.

Länsstyrelsen ges rätt att inspektera verksamheten samt ta del av de handlingar och inhämta de upplysningar som krävs för att fullgöra tillsynen.

Om det sker betydande förändringar i tillståndspliktig verksamhet skall länsstyrelsen omedelbart underrättas härom. Det kan exempelvis gälla byte av föreståndare, försättande i konkurs eller när tillståndspliktig verksamhet övergår till entreprenadverksamhet eller att verksamhet upphör.

Länsstyrelsens tillsynsbesök utgör ett viktigt medel för att kunna få en bild av kvalitet och säkerhet i socialtjänstens olika verksamheter. När det gäller tillsynen i den privata verksamheten bör enligt vår mening tillsynsbesöken kombineras med enkäter och krav på att avlämna årsredovisningar eller liknande. Sådana underlag behövs för att bedöma behovet av ytterligare eller fördjupade tillsynsinsatser.

Tillsyn på förekommen anledning, bl.a. på grund av enskildas klagomål, skall ske i förhållande till den som ansvarar för verksamheten. När det gäller

sådan tillsyn i entreprenadverksamhet har vi funnit att denna bör ske i förhållande till entreprenören. Även om kommunens ansvar för entreprenadverksamhet har förtydligats genom nya bestämmelser i kommunallagen är det entreprenören som har ansvaret för den dagliga ledningen av arbetet.

Sanktioner

Inledningvis vill vi framhålla betydelsen av att den statliga tillsynen sker i dialog med den som förestår vården. All tillsynsverksamhet syftar ytterst till att gagna den enskilde och att utveckla och förbättra verksamheten. Därför bör kunskapsåterföringen från tillsynen ske på ett sådant sätt att den stimulerar till förbättringar i verksamheten. Sanktioner bör därför endast tillgripas när rättelse inte kunnat åstadkommas på annat sätt.

Enligt nu gällande regler får länsstyrelsen förelägga en privat vårdgivare att rätta till missförhållanden som uppdagas i verksamheten. Denna möjlighet skall enligt vår mening bestå.

Vi föreslår emellertid att ett föreläggande får kombineras med vite. Syftet härmed är att vid behov lägga större tyngd i ett föreläggande.

Länsstyrelsens möjlighet att förbjuda privat verksamhet används sällan. När så sker föreligger ofta akuta och allvarliga missförhållanden, som innebär fara för vårdtagares liv och hälsa.

Vi föreslår att länsstyrelsen även fortsättningsvis skall ha möjlighet att förbjuda olämplig verksamhet. Detta får tillgripas endast om missförhållandena eller bristerna inte rättats till trots föreläggande, med eller utan vite, eller om missförhållandena eller bristerna är av så allvarlig karaktär att ett föreläggande inte kan avvaktas med hänsyn till de enskilda vårdtagares liv och hälsa.

Länsstyrelsens beslut att med omedelbar verkan förbjuda fortsatt verksamhet skall omgående underställas länsrättens prövning. Länsrätten skall inom två veckor fatta beslut i ärendet.

Länsstyrelsen får också, om missförhållandena eller bristerna inte omedelbart hotar enskildas liv och hälsa, hos länsrätten väcka talan om att förbjuda fortsatt verksamhet. Länsrätten skall även i detta fall fatta beslut inom två veckor.

Socialtjänstens anmälningsskyldighet

Om socialtjänsten får kännedom om missförhållanden eller brister i privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn skall socialtjänsten anmäla detta till länsstyrelsen.

Behov av översyn av vissa bestämmelser i LSS

Som en konsekvens av vårt förslag till särskilda regler för privat verksamhet föreslår vi att en översyn görs av de regler som gäller för privat verksamhet enligt LSS. Skälet härtill är att vårt förslag till nya regler för privat verksamhet kommer att medföra skillnader mellan SoL:s och LSS:s regler. Som

exempel härpå kan nämnas bestämmelser om kommunens tillsynsskyldighet över privat verksamhet och regler om sanktioner.

Kapitel 13. Statens tillsyn, uppföljning och utvärdering

Statens uppgifter

Den nuvarande lagens karaktär av ramlag har inneburit att entydiga och operationella mål för olika verksamheter saknats i lagen. Detta har inte sällan medfört oklarheter i relationen mellan staten och kommunerna. Frågan om med vilken rätt tillsynsmyndigheterna kan rikta kritik mot en kommun har ofta diskuterats. Från olika håll har efterlysts en precisering i den nya lagen av såväl kommunernas skyldigheter som tillsynsmyndigheternas mandat och uppgifter.

Vi anser att den ordning som gäller i dag skall bestå. Staten skall även i fortsättningen utöva tillsyn samt följa upp och utvärdera den verksamhet, som kommunerna med stöd av socialtjänstlagen är skyldig att bedriva. Dessa uppgifter fullgörs på nationell nivå av Socialstyrelsen och inom länet av länsstyrelsen. Både Socialstyrelsen och länsstyrelserna har rätt att inspektera verksamheter samt att få de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen.

Statens tillsyn, uppföljning och utvärdering gäller också i avseende på de uppgifter som åvilar socialtjänsten med stöd av annan författning. Detta gäller framför allt uppgifterna inom familjerättens område.

Socialstyrelsens uppgifter

Socialstyrelsen skall i sin verksamhet lägga tyngdpunkten vid att följa upp och utvärdera socialtjänstens verksamhet. I denna uppgift ingår också att ta fram statistik inom socialtjänsten.

Under senare år har Socialstyrelsens roll alltmer inriktats på att samla in fakta samt att analysera verksamheter. Den normativa rollen har tonats ned. Den ändrade inriktningen innebär också att uppföljning och utvärdering av måluppfyllelse alltmer får prägel av kritiskt granskande utifrån flera olika perspektiv. Enligt vår mening bör denna inriktning bestå.

I Socialstyrelsens uppgifter ingår också att återföra den kunskap och de erfarenheter, som erhålls genom uppföljning och utvärdering.

Den officiella statistiken inom socialtjänstens område

Fr.o.m. den 1 juli 1994 är Socialstyrelsen beställansvarig för den officiella statistiken inom socialtjänstens område.

I den proposition, som låg till grund för lagen (1992:889) om den officiella statistiken uttalades att den ordning som i dag gäller med bestämmelser om uppgiftsskyldighet i skilda lagar är ändamålsenlig och bör därför bestå. För bl.a. socialtjänstens del handlar det inte sällan om integritetskänslig information som kräver särskilda överväganden. Detta talar för att dessa frågor tas om hand inom respektive sakområde och att uppgifter just för de statistiska ändamålen inte regleras i annan lag.

Som konsekvens härav föreslår vi, som ovan redovisats, regler som ålägger socialtjänsten och de privata vårdgivarna att lämna avidentifierade mängduppgifter till Socialstyrelsen för den officiella statistiken inom socialtjänstens område. Sådan skyldighet gäller också individrelaterade uppgifter som behövs för angelägna statistiska ändamål.

Länsstyrelsernas uppgifter

Som tidigare nämnts skall staten genom tillsyn, uppföljning och utvärdering följa tillämpningen av denna lag samt vidareutveckla socialtjänsten.

Länsstyrelserna skall i sitt arbete lägga tyngdpunkten vid tillsyn av socialtjänstens verksamhet. Med tillsyn avses statens kontroll av rättssäkerhet och laglighet i individärenden och i verksamheter. Tillsyn skall alltid göras i förhållande till lagens mål och bestämmelser. Lagen innehåller också bestämmelser om kvalitet varför tillsynen även omfattar kontroll av kvaliteten i verksamheten.

För den enskilde är det av stor betydelse att det finns en instans som opartiskt kan pröva om klagomålen är berättigade. Tillsynsarbetet i individärenden ger också kunskap om olika verksamheter och indikatorer på behovet av verksamhetstillsyn.

Vi anser det därför vara angeläget att länsstyrelserna även fortsättningsvis har ansvar för att utreda enskildas klagomål. För länsstyrelserna är individtillsynen en betydelsefull indikator på hur kommunerna tillämpar lagen och på kvaliteten i olika verksamheter.

Vi vill dock i detta sammanhang särskilt stryka under vikten av ökad satsning på verksamhetstillsyn. En förstärkt och fördjupad verksamhetstillsyn kombinerad med kunskapsåterföring syftar bl.a. till att vidareutveckla och förbättra lagenlighet och kvalitet i verksamheterna och därigenom också reducera enskildas klagomål.

Länsstyrelsernas verksamhetstillsyn bör enligt vår mening så långt möjligt genomföras i dialog med kommunföreträdare, både politiker och ansvariga tjänstemän. En sådan tillsynsmetodik bör utvecklas som inger förtroende och samtidigt respekt. Länsstyrelsernas mandat vid tillsyn förtydligas genom vårt förslag om rätten att inspektera verksamheter samt att få de upplysningar och ta del av de handlingar som krävs för tillsynen.

Individtillsynen bör alltid leda till ett formellt beslut varav framgår om klagomålet varit berättigat.

Övriga uppgifter för länsstyrelserna

Det bör även fortsättningsvis vara en uppgift för länsstyrelserna att biträda kommunerna med råd i deras verksamhet. Det bör också ingå i länsstyrelsernas uppgifter att informera och ge råd till allmänheten. Inte sällan handlar det om att ge enskilda information och vägledning om rätt instans för ett aktuellt hjälpbehov eller att ge enskilda möjlighet att få rådgöra om frågor som rör tillgänglighet och bemötande inom socialtjänsten. Rådgivning och information har ett nära samband med länsstyrelsernas individtillsyn.

Däremot anser vi inte att det bör vara en uppgift för länsstyrelserna att främja samverkan inom socialtjänstens område. I vårt förslag till ny lag slår vi fast kommunernas skyldighet att samverka vid fullgörande av uppgifter enligt denna lag.

Slutligen är det vår mening att länsstyrelsernas roll som sakkunniga åt förvaltningsdomstolarna bör tonas ned till förmån för tillsynsarbetet. Länsstyrelsernas roll som sakkunniga bör endast komma ifråga i ärenden av principiell eller komplicerad natur.

Kapitel 14. Övriga bestämmelser

I lagens sista kapitel om övriga bestämmelser återfinns tre bestämmelser som behandlats i vårt delbetänkande.

Den första bestämmelsen reglerar överflyttning av ett ärende till en annan kommun. Den andra bestämmelsen förtydligar vistelsekommunens ansvar när en enskild vistas i familjehem, institution eller en särskild boendeform i en annan kommun.

Den tredje bestämmelsen reglerar kostnadsansvaret mellan socialtjänsten och en annan huvudman när socialtjänsten tagit på sig ett kostnadsansvar som bort åvila den andra huvudmannen. De närmare motiven för dessa bestämmelser har redovisats ovan.

För övrigt föreslår vi att de möjligheter som enligt nuvarande lag gäller om överklagande av beslut till länsrätten skall bestå. När det gäller möjligheten att utdöma bötesstraff utökas denna möjlighet till följd av vidgade krav på tillstånd att bedriva privat verksamhet och vidgade möjligheter att förbjuda verksamhet i privat regi. Vi anser också att den i dag gällande bestämmelsen som medger förbud av innehav av berusningsmedel, injektionssprutor och kanyler skall bestå.

Vidare föreslås samma regler som de nu gällande vad avser socialtjänsten i krig.

Ekonomiska konsekvenser av våra förslag

Innan vi redovisar de ekonomiska konsekvenserna av våra förslag vill vi helt kort nämna något om förutsättningarna att göra ekonomiska konsekvensbeskrivningar i samband med förändringar i en lagstiftning av socialtjänstlagens karaktär.

Vårt förslag till ny socialtjänstlag innebär att lagens karaktär av målinriktad ramlag består. Detta innebär att kommunerna även fortsättningsvis lämnas ett betydande utrymme för att själva avgöra ambitionsnivåer, organisation och metoder för de insatser som lämnas med stöd av lagen. De åligganden som mer direkt regleras av lagen är rätten till bistånd.

Eftersom statens styrning av socialtjänsten i huvudsak sker genom angivna mål måste kostnadsuppskattningarna framför allt utgå från de förändringar som vi föreslår på denna nivå. En konsekvens av detta är att vid kostnadsberäkningen utgå från frågan om ändrade bestämmelser skall ses som en ambitionshöjning. En annan konsekvens är svårigheten att veta vilka

insatser som kommunerna – inom ramen för den frihet som lagen medger – kommer att använda sig av i sitt arbete.

Därtill kommer svårigheten av att en så bred och mångfacetterad verksamhet som socialtjänsten påverkas starkt av förändringar i andra delar av samhället. Vissa förändringar, t.ex. befolkningsutvecklingen, kan i rimlig grad förutses. Andra förändringar, t.ex. en kraftig ekonomisk nedgång i samhällsekonomin, kan inte enkelt prognosticeras. Det är därför svårt att i många fall bedöma i vilken utsträckning en beräknad eller uppkommen kostnadsökning kan ses som en direkt konsekvens av en lagändring eller om denna kostnadsökning uppstått även utan förändringar i lagen.

De förslag till nya och förändrade bestämmelser som vi redovisat är enligt vår mening i stor utsträckning preciseringar och konkretiseringar av åligganden som redan finns enligt gällande lag.

Det enskilda förslag som bedöms kunna innebära merkostnader för kommunerna är vårt förslag att socialtjänsten bör ge stöd och avlastning till närstående som vårdar långvarigt sjuka, äldre eller människor med funktionshinder. Den föreslagna bestämmelsen är utformad som en generell bestämmelse, men formuleringen kan ändå ses som en breddning av socialtjänstens ansvarsområde. Det är dock viktigt att notera att kommunerna redan i dagsläget har kostnader för stöd och avlastning till anhöriga.

Eftersom det inte finns någon statistik över hur stor del av socialtjänstens resurser som i dagens läge utgår i form av anhörigstöd är det inte möjligt att uttala sig om hur stor merkostnaden skulle bli vid en mer konsekvent satsning på att stödja anhöriga.

Ett utökat anhörigstöd handlar emellertid inte bara om nya kostnader. Det finns också plusposter, inte bara i form av en förbättrad livskvalitet för anhöriga och vårdade, utan också i ekonomiska termer. De största besparingarna ligger sannolikt i att anhörigstödet möjliggör för den som vårdas av en anhörig att bo kvar i ett eget boende under en längre tid. Det är inte möjligt att direkt beräkna vilka besparingar – eller snarare uteblivna kostnader – detta leder till.

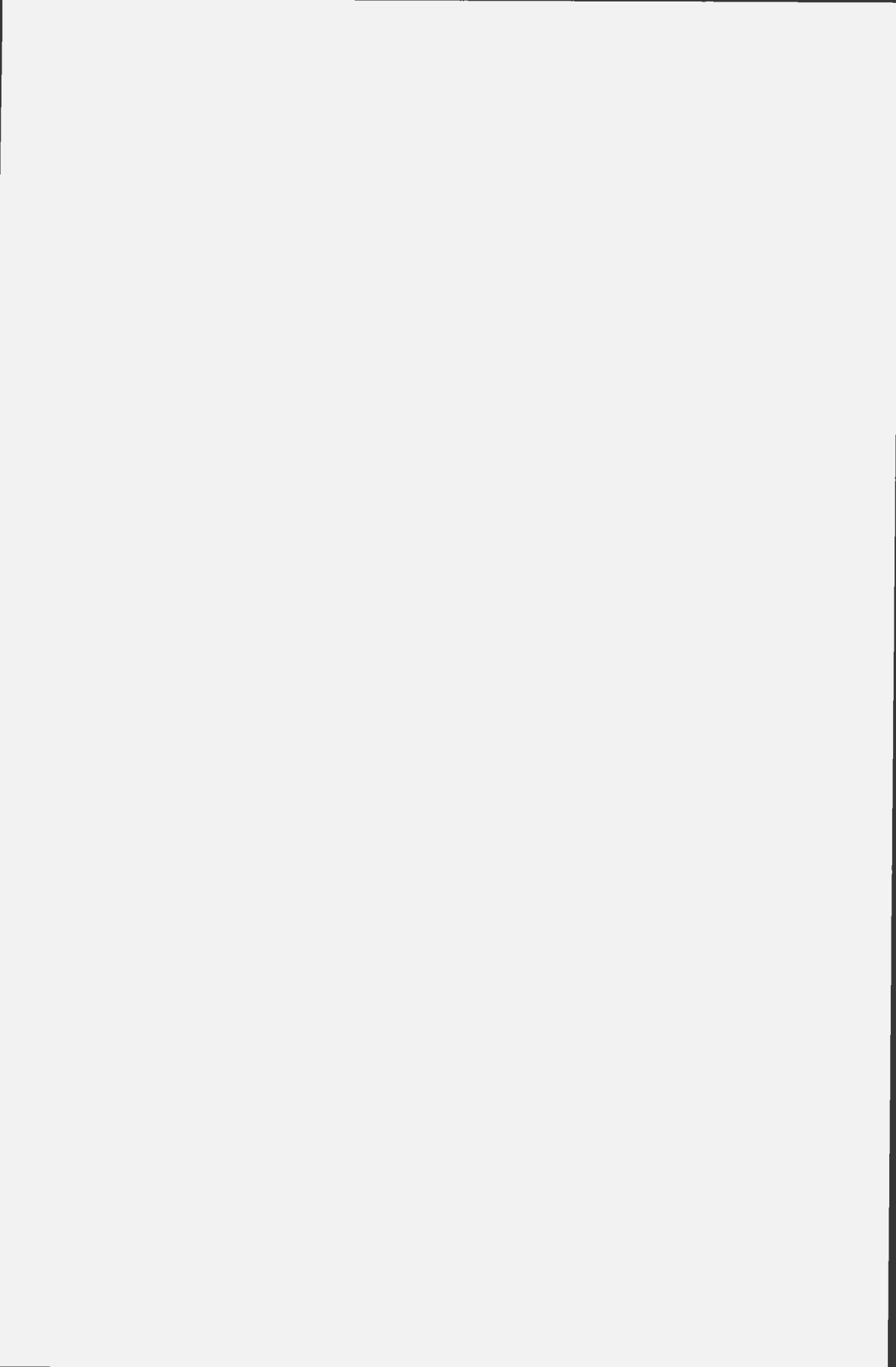
Vi har således inte funnit det vara möjligt att ange storleken på eventuella merkostnader för kommunerna för ett utökat anhörigstöd. Bl.a. av detta skäl anser vi att Socialstyrelsen bör kartlägga omfattning av och kostnader för de insatser som kommunerna redan i dag har för stödet till anhöriga. Om det vid en senare uppföljning av kommunernas tillämpning av de nya bestämmelserna om anhörigstöd visar sig att kommunerna fått ökade kostnader bör kommunerna i enlighet med finansieringsprincipen kompenseras för detta.

En del av våra andra förslag bedöms också kunna leda till vissa kostnadsökningar för kommunerna. Det rör sig dock i dessa fall om mindre kostnader. Vi anser att det i dessa fall rör sig om så små eventuella merkostnader att de bör kunna täckas genom rationaliseringar och omprioriteringar inom ramen för den totala verksamheten.

Det finns också förslag som bedöms kunna leda till kostnadsminskningar. Som exempel härpå kan nämnas vårt förslag om tidiga insatser. En sådan

tyngdpunktsförskjutning i socialtjänstens verksamheter bör innebära minskade kostnader för mer omfattande och mer kostsamma insatser i ett senare skede.

Ett annat förslag som bör leda till viss kostnadsminskning är att socialtjänsten inte längre har ett lagreglerat tillsynsansvar för den privata verksamhet som ligger i kommunen. Vissa kostnadsminskningar för kommunerna bör också följa av vårt förslag att all tillståndsgivning för privat verksamhet inklusive barnomsorg föreslås vara en uppgift för länsstyrelserna.



Förslag till Socialtjänstlag

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Mål, ansvar och uppgifter

1 § Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

När åtgärder rör barn skall barnets bästa sättas i främsta rummet.

2 § Varje kommun svarar inom sitt område för de uppgifter enligt denna lag som skall fullgöras av socialtjänsten.

3 § Socialtjänsten skall på samhällsnivå, grupp- och områdesnivå samt på individnivå främja goda levnadsförhållanden och goda livsmiljöer i kommunen. Socialtjänsten skall därvid verka för att

1. den enskilde får arbete, bostad och utbildning,
2. barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
3. äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra,
4. människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra,
5. människor som missbrukar alkohol eller andra beroendeframkallande medel kommer ifrån sitt beroende,
6. människor som saknar medel till sitt uppehälle ges möjlighet att klara sin försörjning.

Socialtjänsten bör genom stöd och avlastning underlätta för närstående som vårdar långvarigt sjuka, äldre eller människor med funktionshinder.

4 § Till socialtjänstens uppgifter hör att

1. göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen,

2. delta i kommunens planering,
3. bedriva grupp- och områdesinriktat socialt arbete,
4. svara för upplysningar, råd och stöd, service, omvårdnad och vård, behandling, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det.

5 § Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver.

Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

Kommunens yttersta ansvar innebär i förhållande till annan ansvarig huvudman en skyldighet att tillfälligt ge det stöd som den enskilde kan behöva i avvaktan på den andra huvudmannens insatser.

I fråga om den som omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. finns särskilda bestämmelser i den lagen.

6 § I 14 kap. meddelas föreskrifter om

1. möjligheter att flytta ett ärende från en kommun till en annan kommun (1 §),
2. ansvar i vissa fall för placeringskommun eller den kommun där den enskilde är folkbokförd (2 §),
3. möjligheter för en kommun att föra talan mot annan huvudman om återbetalning (3 §).

7 § Ledningen av socialtjänsten utövas av en eller flera nämnder. För en sådan nämnd gäller vad som är föreskrivet om nämnder i kommunallagen (1991:900).

8 § För utförande av socialtjänstens uppgifter skall det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet.

Särskilda bestämmelser om personal inom förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg finns i 4 kap. 3 § andra stycket.

9 § Vad som i annan författning sägs om socialnämnd gäller i förekommande fall den eller de nämnder som avses i 7 §.

10 § En kommun får sluta avtal med någon annan om att fullgöra kommunens uppgifter inom socialtjänsten. Genom ett sådant avtal får en kommun, för att effektivt utnyttja sina resurser, tillhandahålla tjänster åt en annan kommun.

Uppgifter som innefattar myndighetsutövning får inte med stöd av denna bestämmelse överlämnas till ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ.

Det pris som en kommun får ta ut för tjänster åt en annan kommun får inte understiga de kostnader som kommunen har för att tillhandahålla tjänsterna.

11 § Avtal enligt 10 § får även avse insatser för vård eller boende beträffande person som inte är medlem av kommunen.

2 kap. Allmänna bestämmelser för socialtjänsten

1 § Socialtjänstens insatser skall vara av god kvalitet.

2 § Socialtjänstens verksamhet skall bedrivas målinriktat och planmässigt samt följas upp och utvärderas. I detta ingår att bedriva fortlöpande och systematiskt kvalitetssäkringsarbete.

3 § Socialtjänsten skall i sitt arbete särskilt beakta behovet av tidiga insatser.

4 § Socialtjänstens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom.

När en åtgärd rör ett barn skall barnet beredas möjlighet att uttrycka sin åsikt i saken. Barnets åsikt skall tillmätas betydelse i förhållande till dess ålder och mognad.

5 § Socialtjänsten skall samverka med andra samhällsorgan, organisationer och enskilda för att fullgöra de uppgifter som åvilar socialtjänsten.

6 § Socialtjänsten skall informera allmänheten, samhällsorgan och organisationer om sin verksamhet.

7 § Socialtjänsten bör stödja frivilligt socialt arbete.

8 § I 4–5 §§ förvaltningslagen (1986:223) finns bestämmelser om myndigheternas serviceskyldighet.

3 kap. Insatser på samhälls- samt grupp- och områdesnivå

1 § I 1 kap. 4 § 1 föreskrivs att det hör till socialtjänstens uppgifter att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen.

2 § Socialtjänsten skall till kommunfullmäktige rapportera behov av samordnade insatser för att förebygga eller avhjälpa sociala problem eller brister i livsmiljön.

Socialtjänsten skall årligen till kommunfullmäktige rapportera de betydande förändringar som inträffat i de sociala förhållandena i kommunen.

3 § Socialtjänsten skall delta i kommunens planering och härvid tillföra kunskap om sociala förhållanden samt verka för att åtgärder vidtas för att skapa och bevara goda livsmiljöer som är tillgängliga för alla.

4 § Om ett kommunalt beslut om större förändring av fysisk miljö eller

verksamhet kan antas medföra betydande konsekvenser för den sociala miljön eller enskildas levnadsförhållanden skall beslutet föregås av en analys av dess sociala konsekvenser. Socialtjänsten skall ansvara för att denna konsekvensanalys kommer till stånd.

5 § Socialtjänsten skall bedriva uppsökande verksamhet bland barn och ungdomar, som riskerar att utvecklas ogynnsamt, och andra grupper som behöver samhällets särskilda stöd. Den uppsökande verksamheten skall syfta till att förebygga och avhjälpa sociala problem och ohälsa.

6 § Socialtjänsten skall på grupp- och områdesnivå vidta åtgärder för att främja en gynnsam social utveckling. Arbetet skall särskilt inriktas på att förebygga och avhjälpa drogmissbruk, ohälsa och social isolering.

4 kap. Barnomsorg

1 § För barn som är bosatta i Sverige och som stadigvarande vistas i kommunen skall bedrivas förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg.

Förskoleverksamheten avser barn som inte har uppnått skolpliktig ålder.

Skolbarnsomsorgen avser barn till och med tolv års ålder som är inskrivna i grundskolan eller någon motsvarande skolform enligt skollagen (1985:1100).

2 § Förskoleverksamheten bedrivs i form av förskola, som organiseras som daghem eller deltidsgroup, i form av familjedaghem och i form av kompletterande förskoleverksamhet (öppen förskola).

Skolbarnsomsorgen bedrivs i form av fritidshem, integrerad skolbarnsomsorg eller familjedaghem. För barn mellan tio och tolv år kan skolbarnsomsorgen även bedrivas i form av öppen fritidsverksamhet. Skolbarnsomsorgen skall ta emot barn för vistelse den del av dagen då barnet inte vistas i skolan och under lov.

3 § Förskoleverksamhetens uppgift är att genom pedagogisk verksamhet erbjuda barn fostran och omvårdnad. Skolbarnsomsorgens uppgift är att komplettera skolan samt erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen.

För bedrivande av förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och en god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Barngrupperna skall ha en lämplig sammansättning och storlek. Lokalerna skall vara ändamålsenliga.

Verksamheten skall utgå från varje barns behov. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver.

4 § Varje kommun svarar för att barn inom dess område erbjuds förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Verksamheterna kan också anordnas av enskilda.

Om ett barn vårdas på sjukhus eller i någon annan institution, skall huvudmannen för institutionen sörja för att barnet får tillfälle att delta i verksamhet som motsvarar den som erbjuds i förskola, fritidshem eller integrerad skolbarnsomsorg.

5 § Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall tillhandahållas i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller barnets eget behov.

Förskoleverksamhet skall tillhandahållas för barn som har fyllt ett år. För barn som inte har fyllt ett år skall förskola tillhandahållas om barnet omfattas av 9 §.

6 § När vårdnadshavaren har anmält behov av plats inom förskoleverksamheten, eller skolbarnsomsorgen, skall kommunen erbjuda plats utan oskäligt dröjsmål.

Kommunen kan fullgöra sin skyldighet enligt 5 § också genom att utan oskäligt dröjsmål hänvisa barnet till en motsvarande plats i en enskild förskola, ett enskilt fritidshem eller enskild integrerad skolbarnsomsorg.

Kommunen skall ta skälig hänsyn till vårdnadshavarens önskemål om omsorgsform när den erbjuder plats inom förskoleverksamheten eller skolbarnsomsorgen enligt första eller andra stycket.

7 § Plats inom förskoleverksamheten eller skolbarnsomsorgen skall erbjudas så nära barnets eget hem eller skola som möjligt med beaktande av vad som krävs för att effektivt utnyttja lokaler och andra resurser. Skälig hänsyn skall också tas till vårdnadshavarens önskemål.

8 § Barn skall anvisas plats i förskola från och med höstterminen det år då de fyller sex år. Förskolan skall omfatta minst 525 timmar om året.

Kan förskola på grund av barnets restider eller av andra skäl inte bedrivas i den omfattning som anges i första stycket, får kommunen dela upp förskolan på två år. Barn som berörs av sådan uppdelning skall anvisas plats i förskolan från och med höstterminen det år då barnet fyller fem år. Sådan förskola skall omfatta sammanlagt minst 700 timmar.

9 § Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall anvisas plats i förskola, fritidshem eller integrerad skolbarnsomsorg, om inte barnets behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt.

Socialtjänsten skall genom uppsökande verksamhet ta reda på vilka barn som behöver anvisas plats enligt första stycket.

10 § Socialtjänsten skall verka för att barn som avses i 8 och 9 §§ utnyttjar den anvisade platsen och informera föräldrarna om verksamheten och syftet med denna.

11 § Enskilda förskolor, enskilda fritidshem och enskild integrerad skol-

barnsomsorg skall, på de villkor som uppställs med stöd av andra stycket, efter ansökan tilldelas medel för verksamheten av den kommun där verksamheten bedrivs. För varje barn skall kommunen lämna ett belopp som inte oskäligt avviker från kommunens kostnad per barn i motsvarande verksamhet. Ansökan skall ha kommit in senast den 1 september året innan verksamheten skall börja, om inte kommunen medger annat.

Kommunen får ställa upp som villkor för bidraget

1. att avgifterna för den enskilda verksamheten inte oskäligt överstiger den avgift som kommunen tar ut för motsvarande verksamhet och
2. att den som driver verksamheten i mån av lämplig plats tar emot barn som hänvisas av kommunen enligt 6 § andra stycket.

Om ett barn som inte hör hemma i kommunen har tagits emot i en enskild verksamhet som har tilldelats medel enligt första stycket, har kommunen rätt till ersättning för sina kostnader för barnomsorgen från barnets hemkommun. Detsamma gäller när en kommun i sin motsvarande verksamhet har tagit emot ett barn som inte hör hemma i kommunen.

12 § Kommunen skall till försäkringskassan lämna uppgift om vilka barn mellan ett och tre år som har plats inom förskoleverksamheten.

13 § Enskilda förskolor som får bidrag av en kommun skall till försäkringskassan lämna uppgift om vilka barn mellan ett och tre år som har plats inom verksamheten.

5 kap. Insatser på individnivå

Stöd och service, m.m.

Färdtjänst

1 § Socialtjänsten skall tillhandahålla färdtjänst för människor som på grund av sjukdom, åldrande, funktionshinder eller annan liknande orsak inte kan förflytta sig på egen hand eller använda kollektiva färdmedel.

Hemtjänst

2 § Socialtjänsten skall tillhandahålla hemtjänst för människor som på grund av sjukdom, åldrande, funktionshinder eller annan liknande orsak behöver sådan hjälp i den dagliga livsföringen.

Dagverksamheter

3 § Socialtjänsten skall tillhandahålla dagverksamheter för människor som på grund av sjukdom, åldrande, funktionshinder eller annan liknande orsak behöver sådant stöd i den dagliga livsföringen.

Särskilda boendeformer

4 § Socialtjänsten skall tillhandahålla särskilda boendeformer för människor som på grund av sjukdom, åldrande, funktionshinder eller annan liknande orsak behöver tillsyn, omvårdnad och vård i den dagliga livsföringen.

Samarbetssamtal

5 § Socialtjänsten skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge.

Särskilt behov av stöd och hjälp

6 § Socialtjänsten skall i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan föreligga sedan ett mål om vårdnad eller umgänge har avgjorts av en domstol.

Familjerådgivning

7 § Socialtjänsten skall sörja för att familjerådgivning kan erbjudas dem som begär det.

Personligt stöd

8 § Socialtjänsten skall sörja för att personligt stöd kan tillhandahållas människor som begär eller samtycker till det.

För barn som inte har fyllt 15 år får personligt stöd i form av kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.

Sysselsättning

9 § Socialtjänsten skall sörja för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring kan erbjudas meningsfull sysselsättning.

Vård och behandling utanför hemmet

10 § Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård och boende för enskilda och familjer som behöver vårdas eller bo utanför det egna hemmet.

11 § Socialtjänsten skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård och boende.

12 § Socialtjänsten skall upprätta en individuell plan för vård som bereds enskilda och familjer utanför det egna hemmet.

13 § Socialtjänsten ansvarar för att den som genom dess försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård. Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med de anhöriga och kontakt med hemmiljön. För vård av underåriga i familjehem finns ytterligare bestämmelser i 14 §.

14 § Socialtjänsten skall medverka till att underåriga som bereds vård i

familjehem får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma levnadsförhållanden. Socialtjänsten skall även verka för att de får lämplig utbildning samt svara för de särskilda stödinsatser som den underårige kan behöva under vistelsen i familjehemmet.

Socialtjänsten skall aktivt erbjuda föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver för att upprätthålla en god kontakt med den underårige och familjehemmet.

Socialtjänsten skall vidta de åtgärder som behövs för att underlätta en återförening mellan den underårige och föräldrarna eller för att trygga den underåriges uppväxt utanför det egna hemmet.

15 § Socialtjänsten skall genom personliga besök och på annat sätt fortlöpande hålla sig väl förtrogen med förhållandena i hemmen och ge dessa behövligt stöd.

16 § Vård i familjehem och hem för vård och boende skall bedrivas i samråd med socialtjänsten.

17 § Socialtjänsten skall minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs.

18 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar ytterligare föreskrifter om vård i familjehem och i hem för vård och boende.

19 § Med socialtjänsten i 13–17 §§ avses socialtjänsten i den kommun som beslutat om placeringen. Om ärendet flyttats till en annan kommun enligt bestämmelserna i 14 kap. 1 § avses socialtjänsten i den kommunen.

20 § Behovet av sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall skall tillgodoses av staten. Statens institutionsstyrelse är central förvaltningsmyndighet för dessa hem. Styrelsen leder och har tillsyn över verksamheten vid hemmen.

Staten kan om det finns särskilda skäl för det genom avtal uppdra åt ett landsting eller en kommun att inrätta och driva hem som avses i första stycket.

För vård i ett sådant hem som avses i första stycket får avgift tas ut av den kommun som begärt placeringen.

Bestämmelserna i 16 och 18 §§ gäller även i fråga om vård i hem som avses i denna paragraf.

6 kap. Rätten till bistånd

1 § Den enskilde har rätt till bistånd av socialtjänsten för sin försörjning (försörjningsstöd) och sin livsföring i övrigt (annat bistånd), om hans behov inte kan tillgodoses på annat sätt.

Den enskilde skall genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå.

Biståndet skall utformas så att det stärker hans resurser att leva ett självständigt liv.

Närmare föreskrifter om försörjningsstöd meddelas i 2 och 3 §§ och om annat bistånd i 4 §.

Socialtjänsten får utge försörjningsstöd med högre belopp än som följer av 1–3 §§.

2 § Försörjningsstöd lämnas för kostnader för

1. livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon, TV-licens och liknande,
2. boende, hushållsel, lokala resor, barnomsorg, hemtjänst, hemförsäkring, läkarvård, akut tandvård, glasögon, medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

3 § Försörjningsstöd enligt 2 § 1 beräknas per år i procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § andra stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för året och utgör för

1. ensamstående 100,
2. sammanboende 85,
3. barn 0–3 år 50,
4. barn 4–10 år 60,
5. hemmavarande skolungdom 11–20 år 70.

Om särskilda skäl föreligger beräknas belopp enligt första stycket till annan skälig nivå.

Försörjningsstöd enligt 2 § 2 beräknas till belopp motsvarande den enskildes kostnader för utgiftsposterna. Om särskilda skäl föreligger får dock stödet minskas med skäligt belopp.

4 § Med annat bistånd avses

1. hemtjänst,
2. färdtjänst,
3. boende i särskilda fall,
4. barnomsorg som avses i 4 kap. 9 § första stycket eller i andra särskilda fall,
5. personligt stöd,
6. vård och behandling som inte är hälso- och sjukvård enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
7. ekonomiskt bistånd till andra ändamål än som anges i 1–6 och 2 §.

Den enskildes ekonomiska förhållanden får beaktas endast vid prövning av bistånd som

1. utges med stöd av första stycket 7, eller
2. avser förtur till plats inom barnomsorg av ekonomiska skäl.

Socialtjänsten får vägra utge bistånd för vård och behandling som den enskilde påbörjat eller genomfört innan nämnden avgjort ärendet.

7 kap. Särskilda regler till skydd för underåriga

1 § Socialtjänsten skall med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling. Socialtjänsten skall i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

2 § Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till en underårigs skydd bör anmäla detta till socialtjänsten.

3 § Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast till ansvarig nämnd hos kommunen anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till en underårigs skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter.

Anmälningsskyldighet enligt första stycket gäller också dem som är yrkesverksamma inom privat verksamhet som berör barn och ungdom eller annan privat verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

För dem som är verksamma inom kommunal familjerådgivning gäller anmälningsskyldighet enligt första stycket endast om de i sin verksamhet får kännedom om att en underårig utnyttjas sexuellt eller misshandlas i hemmet.

Om anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 3 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

4 § Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i 3 § första och andra styckena är skyldiga att till ansvarig nämnd hos kommunen lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd.

Den som enligt första stycket är skyldig att lämna uppgifter är också, utan hinder av bestämmelsen i 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken, skyldig att lämna motsvarande uppgifter som vittne.

5 § Socialtjänsten skall i sin verksamhet informera om bestämmelserna i 2–4 §§.

6 § Om socialtjänsten genom anmälan enligt 2–3 §§ eller på annat sätt får kännedom om något som kan innebära att socialtjänsten behöver ingripa till en underårigs skydd, skall socialtjänsten omedelbart inleda en utredning.

Vid utredningen får socialtjänsten, för bedömningen av behovet av insatser, göra hembesök, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för

skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är betingat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom tre månader. Finns det särskilda skäl får socialtjänsten besluta att förlänga utredningen för viss tid.

7 § Socialtjänsten är skyldig att slutföra en utredning enligt 6 § och fatta beslut i ärendet även om den underårige byter vistelsekommun. Vad nu sagts gäller dock inte om den nya vistelsekommunen samtycker till att ta över utredningen av ärendet.

8 § En underårige får inte utan socialtjänstens beslut om vård eller medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett hem som inte tillhör någon av hans föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om honom.

Socialtjänsten får inte besluta om vård eller lämna ett medgivande utan att förutsättningarna för god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden i hemmet är utredda.

9 § Om socialtjänstens prövning enligt 8 § andra stycket gäller ett hem i en annan kommun, skall socialtjänsten informera och samråda med den andra kommunen innan den fattar sitt beslut.

10 § Är det fråga om en underårige som tas emot i ett hem på initiativ av enskild lämnas medgivande enligt 8 § första stycket av socialtjänsten i den kommun där hemmet är beläget.

11 § Är det fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det, skall medgivande enligt 8 § första stycket inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland. Medgivandet lämnas av socialtjänsten i de blivande adoptivföräldrarnas hemkommun och upphör att gälla om inte barnet har tagits emot i hemmet inom ett år från det medgivandet lämnades.

Innan socialtjänsten beslutar i en fråga om medgivande som avses i första stycket, skall socialtjänsten pröva om det förmedlingssätt som sökanden kommer att använda sig av är tillförlitligt eller ej. Socialtjänsten skall i denna fråga inhämta yttrande från Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA), om det inte är uppenbart obehövligt. Visar prövningen att det kan befaras att förmedlingssättet inte är tillförlitligt, skall socialtjänsten vägra sitt medgivande. I ett beslut om medgivande skall socialtjänsten ange för vilket förmedlingssätt medgivandet gäller.

12 § När ett barns bästa kräver det, får socialtjänsten förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person, som har sitt hem inom kommunen, att i sitt hem ta emot andras underåriga barn för vistelse som inte är tillfällig och som inte omfattas av bestämmelserna om medgivande i 8 §.

13 § Enskilda personer eller sammanslutningar får inte bedriva verksamhet som syftar till att förmedla underåriga till hem som avses i 8 §.

Om rätt för auktoriserade sammanslutningar att i vissa fall lämna förmedlingshjälp m.m. finns bestämmelser i lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp.

14 § Om socialtjänsten får veta att någon åtgärd behöver vidtas ifråga om vårdnad eller förmynderskap för en underårig, skall socialtjänsten göra framställning eller ansökan om det hos den domstol till vilken målet eller ärendet hör. Detsamma gäller om socialtjänsten i förekommande fall bedömer att en underårig är i behov av målsägandebiträde.

I 6 kap. 7 och 8 §§ samt 9 § andra och tredje styckena föräldrabalken finns bestämmelser om överflyttning av vårdnad till särskilt förordnad förmyndare.

Om socialtjänsten finner att god man eller förvaltare enligt föräldrabalken bör förordnas för någon, skall socialtjänsten anmäla det till överförmyndaren. Anmälan till överförmyndaren skall också göras om socialtjänsten finner att någon inte längre bör ha förvaltare.

15 § Bestämmelser om vård av unga i vissa fall finns i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

8 kap. Avgifter m.m.

1 § Stöd- och hjälpinsatser av behandlingskaraktär medför inte kostnadsansvar för den enskilde vårdtagaren. Kommunen får dock, utom beträffande underårig, ta ut ersättning för uppehållet av den som på grund av missbruk av alkohol, narkotika eller därmed jämförbara medel får vård eller behandling i ett hem för vård och boende eller i ett familjehem. Regeringen bemyndigas meddela föreskrifter om den högsta ersättning som får tas ut för varje dag. För andra stöd- och hjälpinsatser än som angetts nu får kommunen ta ut skälig ersättning.

Om en underårig genom socialtjänstens försorg får vård i ett annat hem än det egna, är föräldrarna skyldiga att i skälig utsträckning delta i kommunens kostnader enligt grunder som regeringen föreskriver. Socialtjänsten får i sådant fall uppbära underhållsbidrag som avser den underårige.

Bestämmelserna i första stycket gäller inte i fråga om tjänst för vilken avgift har bestämts enligt 2 §.

2 § För plats i av kommunen anordnad förskola, fritidshem, integrerad skolbarnsomsorg, familjedaghem, färdtjänst, familjerådgivning, hjälp i hemmet, service och omvårdnad, sådant boende som avses i 5 kap. 4 § eller annan liknande social tjänst får socialtjänsten ta ut skäliga avgifter enligt grunder som kommunen bestämmer. Avgifterna får dock inte överstiga kommunens självkostnader.

För sådana platser i förskolan som avses i 4 kap. 8 och 9 §§ får avgift tas ut endast i den mån verksamheten överstiger 15 timmar i veckan eller 525 timmar om året.

Avgifter för hjälp i hemmet, service och omvårdnad samt boende får inte,

tillsammans med avgifter som avses i 26 § tredje stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), uppgå till så stort belopp att den enskilde inte förbehålls tillräckliga medel för sina personliga behov.

3 § Socialtjänsten får återkräva ekonomiskt bistånd som den enskilde har erhållit enligt 6 kap. endast om biståndet har lämnats

1. som förskott på en förmån eller ersättning,
2. till den som är indragen i arbetskonflikt, eller
3. till den som på grund av förhållanden som han inte kunnat råda över hindrats från att förfoga över sina inkomster och tillgångar.

Har ekonomisk hjälp lämnats i annat fall än som avses i 6 kap. får socialtjänsten återkräva hjälpen, om den har getts under villkor om återbetalning.

4 § Om någon genom oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter eller på annat sätt förorsakat att ekonomiskt bistånd utgått obehörigen eller med för högt belopp får socialtjänsten besluta att återbetalning skall ske av vad som för mycket utbetalats.

Om någon i annat fall än som avses i första stycket obehörigen eller med för högt belopp uppburit ekonomiskt bistånd och han skäligen bort inse detta, får socialtjänsten också besluta att återbetalning skall ske av vad som för mycket utbetalats.

5 § Vill socialtjänsten föra talan om ersättning som en enskild inte betalar godvilligt för kostnad som kommunen har haft enligt 1 § första eller andra stycket eller för ekonomiskt bistånd som avses i 3–4 §§, skall talan väckas hos länsrätten inom tre år från det kommunens kostnad uppkom. Talan väcks vid länsrätten i det län där den enskilde är bosatt.

Talan om ersättning får inte bifallas, om den ersättningskyldige genom att återbetala kostnaden eller en del av denna kan antas bli ur stånd att klara sin försörjning eller sin dagliga livsföring i övrigt eller annars synnerliga skäl talar mot bifall till ersättningsanspråket.

6 § Socialtjänsten får helt eller delvis efterge den ersättningskyldighet som avses i 1 § första och andra styckena samt 3 och 4 §§.

9 kap. Delegering, m.m.

1 § Med nämnd i detta kapitel avses nämnd enligt 1 kap. 7 §.

2 § Uppdrag att besluta på nämndens vägnar får endast ges åt ett utskott i ärenden som ankommer på nämnden enligt

1. 5 kap. 17 §, 7 kap. 8 och 9 §§ samt 8 kap. 4 § denna lag,
2. 4 och 6 §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27 och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
3. 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

4. 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag,
5. 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott,
6. 14 § lagen (1994:553) om vårdnadsbidrag.

3 § Uppdrag att besluta på nämndens vägnar får när det gäller föräldrabalken avse endast uppgifter som anges i följande lagrum

1. 1 kap. 4 § föräldrabalken,
2. 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§ föräldrabalken,
3. 3 kap. 5, 6 och 8 §§ föräldrabalken,
4. 6 kap. 19 § föräldrabalken beträffande beslut att utse utredare i mål och ärenden om vårdnad eller umgänge,
5. 7 kap. 7, 11 och 14 §§ föräldrabalken,
6. 11 kap. 16 § andra stycket föräldrabalken.

Delegering får dock endast ske till ett utskott när det gäller befogenhet enligt 2 kap. 9 § föräldrabalken att besluta att inte påbörja utredning eller att lägga ned en påbörjad utredning samt enligt 7 kap. 7 § föräldrabalken att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

4 § Nämnden skall själv eller genom ombud föra kommunens talan i mål och ärenden som enligt denna lag eller annan författning ankommer på nämnden.

5 § Nämnden skall hos fullmäktige, kommunstyrelsen, andra nämnder än som avses i 1 kap. 7 § och hos andra myndigheter göra de framställningar som nämnden finner påkallade.

6 § Nämnden får inhämta yttranden och upplysningar från kommunstyrelsen, andra nämnder än som avses i 1 kap. 7 § och från beredningar och tjänstemän i den egna kommunen, när det behövs för nämndens verksamhet.

7 § Om rätt att i vissa fall fatta beslut i nämndens ställe finns bestämmelser i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

10 kap. Handläggning av ärenden

1 § Socialtjänsten skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till socialtjänstens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av socialtjänsten.

Om utredning har inletts enligt första stycket och ärendet avser vård av missbrukare skall socialtjänsten slutföra utredningen och fatta beslut i ärendet, även om den enskilde byter vistelsekommun. Vad nu sagts gäller dock inte om den nya vistelsekommunen samtycker till att överta utredningen av ärendet.

I 7 kap. 6 och 7 §§ finns särskilda bestämmelser om utredning beträffande underårig.

2 § En framställning från en enskild om en social tjänst skall handläggas som en ansökan om bistånd enligt 6 kap. om inte den enskilde motsätter sig sådan handläggning eller socialtjänsten bifaller framställningen på annan grund.

Föreskrifterna i första stycket avser inte handläggning av framställning om placering i barnomsorgskö eller annat kommunalt turordningssystem.

3 § Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt.

Handlingar som rör enskildas personliga förhållanden skall förvaras så att den som är obehörig inte får tillgång till dem.

4 § Den enskilde bör hållas underrättad om de journalanteckningar och andra anteckningar som förs om honom.

5 § Socialtjänsten skall tillämpa bestämmelserna i 13 § förvaltningslagen (1986:223) om remiss i alla ärenden.

6 § I ärenden hos socialtjänsten som avser myndighetsutövning mot någon enskild skall socialtjänsten tillämpa följande bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223), nämligen

1. 14 § första stycket om en parts rätt att meddela sig muntligen,
2. 16 och 17 §§ om en parts rätt att få del av uppgifter,
3. 20 § om motivering av beslut,
4. 26 § om rättelse av skrivfel och liknande.

Bestämmelserna i 16 och 17 §§ förvaltningslagen gäller dock inte uppgifter som rör någon annan sökande i ett ärende om plats i förskola eller fritidshem, om ett sådant boende som avses i 5 kap. 4 § eller om någon annan liknande social tjänst.

Vad som sägs i första stycket gäller också när det är fråga om en ansökan eller ett yttrande till en annan myndighet i ett mål eller ärende som rör myndighetsutövning mot enskild hos denna.

7 § Den som enligt vad som sägs i 6 § skall ges tillfälle att yttra sig enligt 17 § förvaltningslagen (1986:223) har rätt att få företräde inför nämnd som avses i 1 kap. 7 §, om inte särskilda skäl föranleder annat.

Den som ges tillfälle att yttra sig skall underrättas om sin rätt att få företräde inför nämnden.

8 § Barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

9 § Socialtjänsten har rätt att av de allmänna försäkringskassorna eller arbetslöshetskassorna få uppgifter om ekonomisk hjälp som har lämnats till enskilda, som har ärenden hos socialtjänsten. Socialtjänsten har vidare rätt att få uppgifter som lämnats till kommunen i ärenden om ekonomisk hjälp

enligt lagen (1992:1068) om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar.

10 § I mål och ärenden enligt denna lag som avser myndighetsutövning mot enskild får delgivning inte ske med tillämpning av 12 eller 15 § delgivningslagen (1970:428).

11 kap. Register m.m.

1 § I sådana personregister hos socialtjänsten som utgör sammanställningar av uppgifter får inte tas in uppgifter om ömtåliga personliga förhållanden.

Detta hindrar inte att det i ett personregister tas in uppgifter om åtgärder som har beslutats inom socialtjänsten och som innebär myndighetsutövning och den bestämmelse på vilken ett beslut om en sådan åtgärd grundas.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar ytterligare föreskrifter om registren.

2 § Anteckningar och andra uppgifter i en personakt som tillhör socialtjänstens personregister skall gallras fem år efter det sista anteckningen gjordes i akten. Gallring skall dock inte ske så länge uppgifter om samma person inte har gallrats av socialtjänsten enligt andra stycket.

Uppgifter i personregister som avses i 1 § första stycket skall gallras fem år efter det att de förhållanden som uppgiften avser har upphört.

Gallringen skall vara avslutad senast kalenderåret efter det att gallringskyldigheten inträdde.

3 § I fråga om personregister som förs med hjälp av automatisk databehandling finns bestämmelser i datalagen (1973:289).

4 § Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 2 § första stycket.

1. Handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap.
2. Handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption.
3. Handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att en underårig har placerats eller tagits emot i ett hem för vård och boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av hans förädrar eller någon annan som har vårdnaden om honom.

Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 2 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.

5 § Socialtjänsten och den som bedriver sådan privat verksamhet som avses i 12 kap. 3 § skall, enligt vad regeringen närmare föreskriver, ur personregister lämna ut uppgifter till Socialstyrelsen för angelägna statistiska ändamål.

6 § Socialtjänsten och den som bedriver sådan privat verksamhet som avses i 12 kap. 3 § skall, enligt vad regeringen närmare föreskriver, lämna statistiska uppgifter till Socialstyrelsen för officiell statistik enligt lagen (1992:889) om den officiella statistiken.

7 § Socialtjänsten skall lämna ut uppgifter ur personregister till statliga myndigheter, när detta begärs för forskningsändamål och det kan ske utan risk för att den enskilde eller någon honom närstående lider men.

8 § Socialtjänsten skall på begäran av en annan myndighet till denna lämna uppgifter om utgiven ekonomisk hjälp, om syftet är att undvika felaktiga utbetalningar från det allmänna eller en felaktig taxering.

9 § Av 1 kap. 5 § sekretesslagen (1980:100) framgår att socialtjänsten utan hinder av sekretess kan polisanmäla brott som hindrar socialtjänstens verksamhet. Detsamma gäller enligt 14 kap. 2 § femte stycket samma lag beträffande vissa brott som riktar sig mot underåriga. Av samma stycke följer också att sekretess inte hindrar att uppgift, som angår misstanke om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, lämnas till en åklagarmyndighet, polismyndighet eller annan myndighet som har att ingripa mot brottet.

Från socialtjänsten skall utan hinder av sekretess lämnas

1. uppgift om huruvida någon vistas i ett hem för vård och boende, om uppgiften för särskilt fall begärs av en domstol, åklagarmyndighet, polismyndighet, kronofogdemyndighet eller skattemyndighet,
2. uppgift om en studerande som behövs för prövning av ett ärende om avskiljande av denne från högskoleutbildning.

12 kap. Särskilda bestämmelser om privat verksamhet

1 § Länsstyrelsens beslut om tillstånd krävs för yrkesmässigt bedriven privat verksamhet i form av

1. hem för vård och boende,
2. särskilda boendeformer,
3. hem för viss annan heldygnsvård,
4. dagvård för funktionshindrade eller äldre med stora vårdbehov,
5. förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg.

Krav på tillstånd enligt första stycket gäller inte för verksamhet som kommunen genom ett avtal enligt 1 kap. 10 § överlämnat till ett privat rättssubjekt att utföra.

2 § Tillstånd får beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet.

Tillstånd får förenas med villkor av betydelse för säkerhet och kvalitet i verksamheten.

3 § Under tillsyn av länsstyrelsen står

1. verksamhet för vilken krav på tillstånd gäller enligt 1 §,
2. verksamhet som kommunen genom ett avtal enligt 1 kap. 10 § överlämnat till ett privat rättssubjekt att utföra,
3. annan privat verksamhet än som anges under 1 och 2 från vilken kommunen upphandlar tjänster för att fullgöra skyldigheter enligt denna lag.

4 § Länsstyrelsen har rätt att inspektera verksamhet som står under dess tillsyn enligt 3 § och får inhämta de upplysningar som behövs för tillsynen.

5 § Om socialtjänsten får kännedom om missförhållanden eller brister i privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn skall socialtjänsten underrätta länsstyrelsen om detta.

6 § Om det i tillståndspliktig verksamhet sker förändringar som inte är obetydliga skall länsstyrelsen omedelbart underrättas härom.

7 § För privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt 3 § gäller följande bestämmelser i denna lag, nämligen

1. 1 kap. 1 § (övergripande mål för socialtjänsten),
2. 2 kap. 1 § (krav på kvalitet),
3. 2 kap. 2 § (krav att bedriva verksamheten målinriktat och planmässigt m.m.),
4. 2 kap. 4 § (den enskildes medinflytande).

8 § Om privat verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt 3 § inte uppfyller kraven på god kvalitet enligt 2 kap. 1 § eller de bestämmelser som i övrigt gäller för verksamheten enligt denna lag, skall länsstyrelsen förelägga den ansvarige för verksamheten att inom föreskriven tid avhjälpa missförhållandena eller bristerna. Föreläggandet kan kombineras med vite.

Om missförhållandena eller bristerna är allvarliga och inte åtgärdas efter beslut enligt första stycket eller om effekterna av ett föreläggande inte kan avvaktas med hänsyn till vårdtagares liv och hälsa får länsstyrelsen med omedelbar verkan förbjuda fortsatt verksamhet.

Om utdömande av vite beslutar länsrätten.

9 § Om länsstyrelsen har meddelat ett beslut enligt 8 § andra stycket skall den inom en vecka underställa beslutet länsrättens prövning. Länsrätten skall inom två veckor besluta om förbudet skall bestå.

10 § Länsstyrelsen får hos länsrätten väcka talan om förbud att bedriva privat verksamhet som står under dess tillsyn enligt 3 §. Länsrätten skall inom två veckor efter det att talan väckts meddela beslut i ärendet.

11 § Länsstyrelsens beslut om tillstånd enligt 1 § eller föreläggande enligt 8 § får överklagas hos länsrätten.

12 § Den som är eller har varit verksam inom yrkesmässigt bedriven privat verksamhet som avser insatser enligt denna lag får inte obehörigen röja vad han därvid har erfarit om enskildas personliga förhållanden.

13 § För privat barnomsorg finns bestämmelser i 4 kap.

I 7 kap. 3 och 4 §§ finns bestämmelser om anmälnings- respektive uppgiftsskyldighet för den som är yrkesverksam inom privat verksamhet.

13 kap. Statens tillsyn, uppföljning och utvärdering

1 § Staten skall genom tillsyn, uppföljning och utvärdering följa tillämpningen av denna lag samt bidra till att vidareutveckla socialtjänsten. Dessa uppgifter fullgörs på nationell nivå av Socialstyrelsen och inom länet av länsstyrelsen.

2 § Socialstyrelsen skall i sitt arbete lägga tyngdpunkten vid att följa upp och utvärdera socialtjänstens verksamhet. I denna uppgift ingår också att producera och publicera verksamhetsstatistik inom socialtjänsten.

Till ledning för socialtjänstens verksamhet skall Socialstyrelsen utfärda allmänna råd.

3 § Länsstyrelsen skall i sitt arbete lägga tyngdpunkten vid tillsyn av socialtjänstens verksamhet.

4 § Till länsstyrelsernas uppgifter hör också att informera och ge råd till allmänheten i frågor som rör socialtjänsten samt biträda kommunerna med råd i deras verksamhet.

5 § Socialstyrelsen och länsstyrelserna har rätt att inspektera socialtjänsten samt att få de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen.

6 § Bestämmelserna i 1–5 §§ gäller också för de uppgifter som enligt annan författning än socialtjänstlagen åvilar socialnämnd eller nämnd som avses i 1 kap. 7 §. Denna verksamhet skall vid tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel anses som socialtjänst.

14 kap. Övriga bestämmelser

1 § Ett ärende som avser vård eller någon annan åtgärd beträffande en enskild person kan flyttas över till en annan kommun, om kommunen samtycker till det.

Överflyttning kan också ske efter beslut av länsrätten, om den som berörs av ärendet har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål och varaktigheten av hjälpbehovet framstår som lämpligt. Framställning om överflyttning görs av socialtjänsten i den kommun där frågan om överflyttning har uppkommit och ges in till länsrätten i det län där denna kommun är belägen.

Uppgifter som behövs för att en kommun skall kunna ta över ett ärende får lämnas ut utan hinder av att sekretess gäller enligt 7 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100).

2 § Om någon efter beslut av socialtjänsten i en kommun vistas i en annan kommun i familjehem, hem för vård och boende eller sådan boendeform som avses i 5 kap. 4 § har socialtjänsten i den kommun som beslutat om vistelsen ansvaret för det bistånd enligt 6 kap. och de individuellt behovsprövade sociala tjänster som anges i 5 kap. 1, 2, 3 och 8 §§ som den enskilde kan behöva.

Socialtjänsten i den kommun där den enskilde är folkbokförd har samma ansvar som enligt första stycket för bistånd och sociala tjänster

1. under kriminalvård i anstalt,
2. under vård på sjukhus eller i annan sjukvårdsinrättning på initiativ av annan än kommun,
3. som aktualiserats inför avslutningen av vård enligt 1 eller 2.

3 § Om en kommun till följd av föreskrifterna i 1 kap. 5 § har påtagit sig en kostnad som kommunen anser att en annan huvudman än kommun bort bestrida enligt sitt ansvar, får kommunen hos den huvudmannen begära att det utgivna beloppet helt eller delvis återbetalas. Kommer kommunen och den andra huvudmannen inte överens om återbetalning som nu sagts får kommunen hos länsrätten i det län inom vilket kommunen är belägen föra talan om det återkrav som är ifråga. Länsrätten kan därvid, om den finner det skäligt, fördela kostnaderna mellan kommunen och den andre huvudmannen med hänsyn till hjälpbehovets karaktär och övriga omständigheter av betydelse för kostnadsansvaret.

En fordran som avses i första stycket preskriberas tre år efter tillkomsten. I övrigt gäller preskriptionslagen (1981:130) i fråga om sådana fordringar.

4 § Socialtjänstens beslut får överklagas hos länsrätten, om socialtjänsten har meddelat beslut i fråga om

1. bistånd enligt 6 kap.,
2. medgivande enligt 7 kap. 8 § första stycket,
3. förbud enligt 7 kap. 12 §,
4. återbetalningsskyldighet enligt 8 kap. 4 §,
5. eftergift enligt 8 kap. 6 §.

Beslut i fråga om bistånd till annan får inte överklagas enligt första stycket.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart. En länsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut skall verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

5 § Till böter döms den som

1. åsidosätter bestämmelserna i 7 kap. 8 § första stycket eller 13 § första stycket, om inte gärningen i sistnämnda fall är belagd med straff i lagen (1979:552) om internationell adoptionshjälp,

2. överträder förbud som har meddelats med stöd av 7 kap. 12 §,
3. utan tillstånd driver tillståndspliktig verksamhet som avses i 12 kap. 1 §,
4. i strid mot ett förbud som har meddelats enligt 12 kap. 8 § fortsätter verksamheten.

Allmänt åtal får väckas endast efter medgivande av socialtjänsten, länsstyrelsen eller Socialstyrelsen.

6 § I den mån huvudmannen för ett hem för vård och boende, som drivs av landsting eller kommun, beslutar det, får de som bereds vård där inte inneha alkohol eller andra berusningsmedel. Detsamma gäller i fråga om injektions- sprutor eller kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen.

Om en sådan egendom påträffas hos en intagen eller någon annanstans inom hemmet utan att det finns känd ägare till den, får den omhändertas. Den som förestår hemmet skall låta förstöra eller försälja egendomen enligt bestämmelserna om beslagtagen egendom i 2 § 1 första stycket lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. Belopp som erhålls vid försäljning tillfaller staten.

7 § Regeringen får meddela särskilda föreskrifter om socialtjänsten enligt denna lag, om riket kommer i krig eller krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i.

Lagen träder i kraft den 1 juli 1996, då stadgan (1970:88) om enskilda vårdhem och socialtjänstlagen (1980:620) skall upphöra att gälla.

Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 15 kap. 19 § föräldrabalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap.

19 §¹

Förmyndaren äge årligen uppbära skäligt arvode för förvaltningen av den omyndiges egendom och arbetet med den personliga omvårdnaden om myndlingen. Arvodet bestämmas av överförmyndaren med ledning av grunder som fastställas för varje överförmyndardistrikt av vederbörande kommun.

Förmyndaren har även rätt till ersättning för de utgifter som varit skäligen påkallade för uppdragets behöriga fullgörande. Beslut härom fattas av överförmyndaren.

Arvode och ersättning för utgifter skola efter överförmyndarens bestämmande utgå av den omyndiges medel i den mån dennes beräknade inkomst det år förmyndaruppdraget avser överstiger ett belopp motsvarande två gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller för det året eller, om ej särskilda skäl föranleda annat, i den mån den omyndige har tillgångar till ett värde överstigande tre gånger nämnda basbelopp. *I övrigt skola arvode och ersättning för utgifter utgivas av kommunen.*

Arvode och ersättning för utgifter skola efter överförmyndarens bestämmande utgå av den omyndiges medel i den mån dennes beräknade inkomst det år förmyndaruppdraget avser överstiger ett belopp motsvarande två gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller för det året eller, om ej särskilda skäl föranleda annat, i den mån den omyndige har tillgångar till ett värde överstigande tre gånger nämnda basbelopp. *I den mån arvode och ersättning för utgifter inte kan utgå på detta sätt skall arvodet och ersättningen utgå av kommunen. Därvid skall, om förmyndaruppdraget uppkommit med stöd av 6 kap. 7–8 §§ eller 9 § andra–tredje styckena efter ansökan eller anmälan av socialnämnd, arvodet och ersättningen utgå av den kommun vars socialnämnd har ansökt om eller anmält behovet av förordnande av förmyndare.*

Arvode, varom nu är sagt, tillkomme ej fader eller moder, som på grund av lag är förmyndare, med mindre överförmyndaren med hänsyn till särskilda omständigheter lämnar tillstånd därtill. Sådan förmyndare har rätt till ersättning för utgifter endast om dessa hänföra sig till förvaltningen av den omyndiges egendom. Arvode och ersättning som nu nämnts skola utgå av den omyndiges medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1996.

¹ Senaste lydelse 1981:1190.

Reservation och särskilda yttranden

Ledamoten Göte Jonsson (m) har avgett en reservation angående insatser på samhällsnivå, grupp- och områdesnivå samt på individnivå.

Ledamoten Anders Andersson (kds) har avgett ett särskilt yttrande angående stöd till anhöriga.

Ledamöterna Anders Andersson (kds), Göte Jonsson (m) och Roland Larsson (c) har avgett ett särskilt yttrande angående rätten till bistånd.

Ledamöterna Anders Andersson (kds) och Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) har avgett ett särskilt yttrande angående barn- och ungdomsplaner.

Ledamöterna Göte Jonsson (m) och Roland Larsson (c) har avgett ett särskilt yttrande angående valfrihet för äldre.

Sakkunnige Ulf Andersson, Föreningen Sveriges Socialchefer, har avgett ett särskilt yttrande angående tidiga insatser och behovet av samordning mellan socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Sakkunnige Karl-Axel Johansson och experten Leif Petersén, båda Svenska kommunförbundet, har avgett ett särskilt yttrande angående avvägningen mellan ramlag och detaljerad lagstiftning, samordningen mellan socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, undantag i sekretesslagstiftningen, överlämnande av socialtjänstuppgifter, kommitténs kostnadsberäkningar m.m.

För det närmare innehållet i den reservation och i de särskilda yttranden som avgetts får hänvisas till betänkandet.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

The University of Chicago is a leading center of research and learning in the natural and social sciences, the humanities, and the arts. It is a place where the most brilliant minds in the world come to study and work together. The university's commitment to excellence is reflected in its high standards of academic achievement and its dedication to the pursuit of knowledge. The university's faculty and students are engaged in a wide range of research and scholarly activities, and the university's resources are second to none. The University of Chicago is a place where the future is being shaped, one discovery at a time.





FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-20 50 21, TELEFON 08-690 90 90

ISBN 91-38-13830-1
ISSN 0375-250X